

ÖNEMLİ BİR HALK BİLİMİ SÖZLÜĞÜ ÜZERİNE

Nail TAN

Yıllar içerisinde 2013 yılı, halk biliminin bir bilim dalı olarak Türkiye'ye girişinin 100. yıl dönümüydü. Yazılarımızla yılın önemi ne yeterince değinmeye çalıştık.¹

Ziya Gökalp'ın 1913 yılında (23 Temmuz 1913) *Halka Doğru* dergisinin 14. sayısında *Halk Medeniyeti 1/Başlangıç* başlığıyla yayımladığı makalesinde halkiyat karşılığıyla tanıttığı bu bilim dalı, bugün üniversitelerimizin tamamında ya bir ders olarak okutulmakta ya da bölüm, ana bilim dalı, bilim dalı olarak temsil edilmektedir. Halk bilimi alanında ders veren, akademik kariyer sahibi yüzün üzerinde yetmiş bilim kadrosuna ayrıca bir bu kadar da üniversite dışı derleyici, araştırmacı, uzman yardımcı insan kaynağına sahibiz. Bütün bu gelişmeleri alkışlıyoruz. Lakin, halk bilimi alanında hâlâ çok büyük eksiklerimizin olduğunu da görüyoruz. Eskiden üniversitelerde halk bilimine itibar edilmeyince konuya mecburen MEB/Kültür ve Turizm Bakanlığı el koymuş, 1966 yılında sonradan genel müdürlük boyutuna ulaşacak Millî Folklor Enstitüsünü kurmak zorunda kalmıştı.

2013 yılında tespit ettiğimiz, 2017'de de süren bu alandaki başlıca eksiklerimizi tekrar hatırlatmakta yarar görüyoruz:

a. Kültür ve Turizm Bakanlığındaki halk kültürü arşivindeki malzemenin tamamı yazıya, görüntüye aktarılıp kolaylıkla kullanılabilir duruma getirilmemiştir. Arşivlerin koruma yanında barındırdığı bilgiyi topluma sunma işlevi vardır.

b. Küçücük devletlerin Folklor Açık Hava Müzeleri varken dünyanın 16-18. ekonomisi Türkiye, gelir kaynağı yüksek bu müzeyi kuramamıştır. Ankara'da kurulan küçücük Köy Müzesinin gördüğü ilgi daima gözden kaçırılıyor.

c. Halk kültürü alanındaki bibliyografyalar yarım kalmıştır. *Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası* 4 Cilt, *Halk Şairleri Bibliyografyaları* gibi.

ç. Masal, efsane, halk hikâyesi, atasözü, deyim, bilmece, ninni, mâni, türkü vb. halk kültürü ürünlerimizin katalogları hazırlanmamıştır. TDK'nin Türk Dünyası Destanlarının Tespiti Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayınlanması Projesinde olduğu gibi her ürünün kataloğunun, külliyatının ortaya konulması çağdaş sanatın gelişmesine önemli katkılar sağlar.

d. Halk kültürünün genelinin bir, dallarının da ayrı ayrı ansiklopedik terim sözlüklerinin hazırlanıp yayımlanması gerekir. Yayımlanan bazı sözlükleri alkışlıyoruz, lakin yeterli görmüyoruz. Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü'nün dediği gibi, "İlmi nesiller tamamlar."

e. Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesindeki Per-tev Naili Boratav Halk Bilimi Uzmanlık Kitaplığının eksiklerinin giderilerek bağımsız bir bina içinde (İSAM gibi) faaliyette bulunmasının sağlanması gereklidir.

f. Halk kültürü araştırmalarının yayınında ciddi sıkıntılar vardır. Kültür ve Turizm Bakanlığının bu alandaki yayınlarını sınırlaması sonucu birçok yüksek lisans, doktora, doçentlik tezi, çalışması birikmiştir. Bunların yayımlanarak kitaplıklarımıza kazandırılmasında yarar vardır.

g. Halk kültürü ürünlerini derlemek, arşivlemek, müzelerini oluşturmak ve tanıtmak yanında asıl yapılması gereken bu ürünlerden yararlılarının yaşatılmalarını sağlamak, ayrıca çağdaş sanatta yararlanmaktır. Ülkemizde çalışmaların en eksik yönleri son iki husustur. UNESCO, 2003 yılında kabul ettiği Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'yle üye ülkeleri halk kültürü değerlerini koruma ve yaşatmaya (kalkınmaya engel olmayacak şekilde) davet etmiştir. Sözleşme, 2006 yılında TBMM'ce kabul edilmiş, T.C. halk kültürü

değerlerini koruma ve yaşatma konusunda üzerine düşen görevleri yerine getireceği taahhüdünde bulunmuştur.

Şüphesiz bu maddeler uzatılabilir. Biz, kendimizce önceliği olduğuna inandıklarımızı sıraladık.

Biz 100. yıla ilgili yazılarımızı kaleme alırken 2013'te önemli bir sözlük masamıza gelmişti: Ahmet Şenol; *Halk Kültürü ve Etnografya Terimleri Sözlüğü*, Ankara 2013, 395 s.

Sözlüğün yazarı Ahmet Şenol, halk oyunları oynayarak halk kültürü çalışmalarına başladı. Ankara İTİA İşletme Muhasebe Bölümünden mezun oldu. TEK'te önemli görevler üstlendi. Hayatının önemli bir bölümünü halk oyunları öğrenme, öğretme, yarışmalarda seçici kurul üyeliği, yayın hazırlama, giysi, aksesuar koleksiyonu oluşturma çalışmalarına ayırdı. DTCF Türk Halk Bilimi Bölümünde halk oyunları dersleri verdi (1993–2002). *Halk Oyunları Bibliyografyası I-II* (1989–1996), *Türk Halk Oyunları Terimler Sözlüğü* (1998), *Türk Halk Oyunları Giysileri* (1999), *Halk Kültürü Ürünleri ve Etnografik Malzemeler Koleksiyonu* (2008), *Halk Kültürü* (2014) kitapları ve çok sayıda makalesi ile *Cebri/Şiirlerim*'i (2013) yayımlandı. *Niğde Sevdalı-sı Naci Şiri* (2016), *Duayen Bir Niğdeli/Hürrem Kubalı* (2016) son kitapları. *Ulukışla* (2013) kitabına büyük katkısı da olduğu biliniyor. 76.014 sayfadan oluşan Halk Oyunları DVD Arşivi'ni 2012 yılında araştırmacıların hizmetine sundu. Zengin halk kültürü kitaplığını, Eskişehir Anadolu Ü Kütüphanesine bağışladı.

Ahmet Şenol, sözlüğünü hazırlama amacını kitabın arka kapağında şöyle açıklamış: “Bu sözlükte amaç olarak, halk kültürü ile uğraşanların genel bir sosyal bilgilenmesi göz önünde tutulmuştur... Bu sözlüğün başka bir amacı da sahada derleme ve inceleme planlayan amatörlere ve uzmanlara ışık tutarak; görme, öğrenme, öğretme, irdeleme ve sergileme safhalarında yardımcı olabilecek ek bilgiler sunmasıdır.”

2014'te *BAL-TAM Türklük Bilgisi*'ndeki (S 20, 3/2014, s. 375-78) tanıtım yazımızda bir eleştiride bulunmuş, sözlükten yararlanma konusunda koyduğu yararlanma sınırlarını (0 sınır) kaldırmasını önermiştik. 10 Aralık 2016 tarihinde TTK

Salonundaki HKAK Ödül Töreni sonrası yaptığımız görüşmede eleştirilerime hak vererek, ikinci baskıda düzeltereğini söylemesi üzerine bu yazıyı yazmak farz oldu. Gerçekten de, bir bilim dalında en zor eser, sözlüktür. Sonra bibliyografya ve ansiklopedi gelir.

Ahmet Şenol, bibliyografyadan sonra sözlük alanına da cesaretle el atmış, halk oyunları ağırlıklı sözlüğünü, halk bilimcilerin kullanımına sunmuştur. İçinde halk kültürü ve etnografyanın tüm dallarıyla ilgili 2325 terim vardır. İddialı bir eserdir. Hiç olmamasından, böyle olmasına itiraz etmememiz gerekir. Bu alanda içeriği biraz farklı benzer bir terim sözlüğü de Prof. Dr. Erman Artun'a aittir: *Ansiklopedik Halk Bilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü: Terimler, Motifler, Kavramlar*, Adana, 2014, 523 s. Karahan Kitabevi.

Şenol'un ansiklopedik halk kültürü ve etnografya terimleri sözlüğünün eksikleri, yanlışları mutlaka vardır. Bu husus, kullandıkça ortaya çıkacaktır. Sözlükten yararlananlar, belirledikleri eksik ve yanlışları hazırlayana bildirirlerse ikinci baskı daha mükemmel hâle gelecektir.

Bu tür iddialı sözlükleri hazırlarken çok değil üç-beş kişilik bir danışma kurulundan yararlanılması, bu kişilerin de danışma kurulu olarak adlarının ikinci sayfada yer alması birçok eleştiriye önleyebilirdi. TDK'nin terim sözlükleri hazırlanıp yayımlanırken mutlaka ilgili bilim dalı mensuplarının bilgisine başvurulur. Çünkü, bu terimleri yazılarında kullanacak, öğrencilerine öğretecek kişiler bunlardır.

Meslektaşlarımızın, sözlüğü inceleyip görüşlerini açıklamaları, hiç beğenmeyenlerin ise daha iyisini hazırlamaya hemen başlamaları gerekir....

Kaynaklar

1. Tan, Nail (2013), “Türkiye’de Halk Bilimi Çalışmalarının 100. Yılı”, *Türk Edebiyatı*, S 748, 8/2013, s. 56-59.

Tan, Nail (2013), “Türkiye’de Halk Bilimi Çalışmalarının 100. Yılı Kutlarken”, *Folklor Edebiyatı*, S. 75, 2013/3, s. 237-243.

2. Tan, Nail (2014), “2013’ün En İddialı Halk Bilim kitabı Bir Sözlük Üzerine”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, S. 20, 3/2014, s. 381-384.

Kayseri, yüzlerce yıllık geçmişiyle eskiden olduğu gibi bugün de cazibe merkezi olan kadim bir şehirdir.” Makarr-ı ulemâ”, “meydan-ı şuarâ”dır. Pek çok şâir ve yazara ilham kaynağı olmuş, bağrından yüzlerce şâir ve yazar çıkarmıştır. Bu durum hem Kayseri hem de Kayserililer için bir gurur kaynağıdır.

İslâmiyet Öncesi Türk Edebiyatında ozan, şam, oyun, baksı gibi adlarla anılan şâirler birçok özelliği bünyelerinde barındırıyordu. Toplumda saygın bir yere sahip olan bu insanlar, edebiyatımızda âşıklık geleneğinin bilinen ilk nüveleriydi. Ozan geleneği Anadolu’da yerini âşıklık geleneğine bırakmış, âşıklar sazla veya sazsız söyledikleri şiirlerle, mahlas alma, nazire söyleme, bâde içme, usta-çırak ilişkisi gibi geleneklerle bu kültürü günümüze kadar yaşatmışlardır. Kayseri, yetiştirdiği önemli halk şâirleriyle yaşatılan bu geleneğin merkezinde olmayı başarmıştır. Develili (Everekli) Seyrânî üzerinde yüzlerce çalışması bulunan Kayserili yazar-şâir Bekir Oğuzbaşaran’a göre Seyrânî, sadece 19. yüzyılın değil bütün Türk Edebiyatının en güçlü on ya da yirmi halk şâirinden biridir.

Biz bu yazımızda âşıklık geleneğinin Kayseri’de önemli isimlerinden olan Cingözoğlu Âşık Seyit Osman üzerinde yapılan bir çalışmadan söz edeceğiz. Eserin tam adı “Avşarlar ve Cingözoğlu Âşık Seyit Osman”. 298 sayfadan müteşekkil çalışma, Savaş Yayınevi (Ankara) tarafından 2008’de basılmış, yazarı Hakan Mucuk. Eserin baş kısmında yazara ait bilgilere baktığımızda, yazarın edebiyat öğretmeni olduğunu ve Erciyes Üniversitesinde Halk edebiyatı alanında yüksek lisans yaptığını öğreniyoruz. Eser yapılan yüksek lisansın kitaplaşmış hâlidir, “Sözbaşı” adlı bölümden bunu anlıyoruz..

Eserin “İçindekiler” başlığı altında şu alt başlıklar sıralanmış: Sözbaşı, Kısaltmalar, Giriş, 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Bölüm Âşık Edebiyatı ve Âşık Şiiri, İkinci Bölüm Cingözoğlu Geleneği, Üçüncü Bölüm Cingözoğlu Geleneğine Ait Şiirlerin İncelenmesi, Dördüncü Bölüm Cingözoğlu Geleneğinde Renkler, Beşinci

Bölüm Dil ve Üslup, Altıncı Bölüm Sonuç, Yedinci Bölüm Metinler, Sözlük, Kaynaklar, Ekler, Ek 1: Âşık Mehmet, Ek 2: Âşık Mehmet’in Şiirleri, Ek 3: Cingözoğlu Osman’ın Oğlu Abuzeyit’in Nüfus Kayıt Örneği, Ek 4: Halil Cingöz’ün Nüfus Kayıt Örneği, Ek 5: Cingözoğlu Geleneği Mensuplarının Soy Ağacı, Ek 6: 24 Oğuz Boyu.

Eserin giriş bölümünde yazar 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun içinde bulunduğu siyâsî, sosyal ve kültürel ortam hakkında bilgi verdikten sonra yazılı kaynaklardaki bilgilere göre Avşarların tarihi hakkında bilgiler veriyor. Ardından Sultan Abdülaziz (1861-1876) döneminde iç düzeni sağlamak amacıyla kurulan Fırka-i İslâhiye üzerinde duruyor. Konar-göçer hayat tarzına alışmış Avşarları, 1865’te Fırka-i İslâhiye orduları yerleşik hayata geçirmeye çalışmış, bundan dolayı Avşarlarla ordu arasında kanlı mücadeleler olmuştur (s.5).

Birinci Bölümde yazar, Âşık Edebiyatı ve Âşık Şiiri üzerinde durur. Ozan-baksı veya destan geleneği yerini Anadolu’da Âşık geleneğine bırakır. Âşık, 16. Yüzyılın başından itibaren görülen şâir tipidir. Âşıklar şiirlerini saz eşliğinde veya sazsız söylerler. Âşığın şâirlik gücünün rüyasında “aşk badesi” içmekle ve “sevgilisinin hayalini” görmekle kazanıldığına inanılır. Cingözoğlu’na ait şiirlerde âşıklık geleneğinin bütün unsurlarını görmek mümkündür (s.9-17).

Cingözoğlu Geleneği adını taşıyan ikinci bölümde, Cingözoğlu Seyit Osman’ın geleneğin temsilcisi iki âşık olduğunu öğreniyoruz. Aslında bu şiirleri söyleyen geleneğin temsilcisi altı âşıktır. Bunlar: Âşık Osman, Âşık Cingözoğlu, Pement Osman, Cingözoğlu Seyit, Cingözoğlu Osman ve Âşık Mehmet’tir. Yazarın tespitine göre bugüne kadar Cingözoğlu Seyit Osman bir fertten ziyade bir olgudur (s.22). Tapşırılarda adı geçen Cingözoğlu Seyit’in 19. Yüzyılın ilk çeyreğinde doğup ve son çeyreğinde öldüğü söylenmektedir. Cingözoğlu Osman ise Cingözoğlu Seyit’in oğludur.

Yazar üçüncü bölümde Cingözoğlu geleneğine ait şiirleri biçim ve içerik yönünden bir değerlendirmeye tâbii tutmuş, örneklerle tespitle-

rini somutlamıştır (s.31-90).

Üçüncü bölüm içerisinde değerlendirilebilecek “Cingözoğlu Geleneğinde Renkler” dördüncü bölüm olarak kitapta yer alıyor. Bu bölümde yine yazar Cingözoğlu şiirlerinde sık kullanılan renkleri örnekleriyle ortaya koyuyor (s.93-95).

Dil ve Üslûp bölümünde Cingözoğlu geleneğinde söylenen şiirlerin dil ve üslûp özelliklerine yönelik tespitlerde bulunulmuş ve şiirlerdeki söz sanatları örneklerle değerlendirilmiştir. Bu bölümde yazar şu tespiti yapıyor: “...Şiirlerinde Arapça Farsça kelimeler yok denecek kadar az, terkipler ise hemen hemen hiç yoktur.” Bu cümleyi takip eden üçüncü paragrafta 68 Arapça ve Farsça kelime örnek olarak gösteriliyor. Burada bir tenâkuz var. Cingözoğlu geleneğinde Arapça ve Farsça kelimeler aslında az değil fazlasıyla kullanılmıştır. Yazarın kitabın yapılırsa diğer baskılarında bu cümlesini gözden geçirmesini tavsiye ediyoruz.

Altıncı bölüm sonuç bölümüdür. Bunu takip eden yedinci bölüm “Metinler” adını taşıyor. Bu bölümde yazar Cingözoğlu Seyit Osman’a ait yaptığı araştırmada müracaat ettiği yazılı ve sözlü kaynaklar hakkında bilgi veriyor. Ardından çeşitlendirmeleriyle birlikte Cingözoğlu Seyit Osman’a ait 69 şiire yer verilmiş. Şiirleri ilk dörtlüğün son dizisinin ilk harfine göre sıralamış. Bütün şiirlerde olmamakla birlikte şiirlerin hemen altında Metnin Derlenmesi, Metnin Hikâyesi/ Yakılma Sebebi ve Metin Üzerinde Düşünceler başlıkları altında değerlendirmeler yapılmış. Metinlerde noktalı yerler var. Ancak dipnotta bunların niçin boş bırakıldıkları belirtilmemiş. Yine dipnotlarda vezni bozuk olan mısralar belirtilmiş, ancak metin tamiri yoluyla düzeltilebilecek mısralar hakkında herhangi bir yorum yapılmamış. Bu eksiklikler de metin oluşturulurken giderilmeliydi.

Sözlük bölümü yetersiz. Bazı kelimelerin ne anlama geldiğini öğrenemiyoruz.

Kaynaklar bölümünde yazarın çalışmasını hazırlarken başvurduğu sözlü, yazılı ve basılı kaynaklar yer alıyor.

Ekler bölümü Cingözoğlu geleneğinin son temsilcisi sayılan Âşık Mehmet’e (1993-1991) ayrılmış. Bu bölümde Âşık Mehmet’e ait 14 şiir yer

alıyor.

Kitabın kimi sayfalarında baskı ve dizgi hataları dikkat çekiyor. Tabii bu yazara yönelik bir eleştiri değil. Yayınevinin bundan sonraki baskılarda hatalarını düzeltmesini bekliyoruz.

Son olarak yaptığı yüksek lisans çalışmasını kitaplaştırarak hem geleneğe, hem Kayseri’ye hem de ilim âlemine katkı sağlayan Hakan Mucuk Bey’i tebrik ediyorum, zira bu çalışma kitaplaşmasa YÖK’ün ve tez hocalarının arşivlerinde belki de kimsenin haberi olmadan tozlanacaktı.

DÖRTLÜK

Bizler ki imtihan dünyâsındayız
Hakîkî hayâtın rüyâsındayız.
Her zerreciğinde hikmet taşıyan
Kesret âleminin kimyâsındayız.

Önder ÇAĞIRAN

EVLATTAN BABAYA

Yorgun mu düştü, yaşlı bedenin?
İnatla yaşamı sar, Şirin Baba!
Kimse yoksa aşkın olsun, yarenin
Yok, deme kalbinde var, Şirin Baba.

Hüzün elbet olacak, aşkı bilene
Sevda adamına dert ne, çile ne.
Helâl olsun, derdim yoktur, diyene
Âşığı âşık yapan yâr, Şirin Baba.

Kızılırmak gibi büyük yatağın
Güllerin hiç solmaz, kurumaz bağın.
Gariplere yurt oldu, gönül otağın
Dağı ulu gösteren kar, Şirin Baba.

Kara bulut gidecek doğduğu yere
Yandın ve külünden doğdun, bin kere.
Rahmet taşıyacak sana, binlerce dere
İşte o an Sivas sana dar, Şirin Baba.

Cafer GELDİ

Musul Adı ve Musul Şehri, Tarihi Coğrafyası:

Musul, İslâm beldelerinden büyük ve meşhur bir şehirdir. Bütün beldelelere buradan ulaşılır. Irak'ın kapısı ve Horasan'ın anahtarıdır. Azerbaycan'a buradan ulaşım sağlanır. Cezire ve Irak arasını birbirine bağladığı için "el-Mevsilü" (ulaşılacak yer) denilmiştir¹. Yine el-Mevsilü: Yolların birleştiği yer, kavşak, geçiş yeri, kavuşma yeri, ulaşma yeri gibi anlamlara gelir. Anlaşılan odur ki, tarihi bakımdan Musul, birçok önemli şehirlerin ve ticaret yollarının kavşak noktası olan bir şehirdir.

Musul, El-Cezire'de eski Diyar-ı Rebia'nın merkezi olup, Dicle nehrinin batı (sağ) sahilinde eski Ninova'nın karşısında bir şehirdir. Şehrin eski çağda olup olmadığı bilinmemektedir. Şehre bir rivayete göre önceleri "Havlan" deniliyordu. İranlılar bir aralık "Buz-Ardaşir" demişlerdir. Musul şehri, milâdî II. Yüzyılın başından itibaren Asur bölgesinin merkezi olarak Ninova'nın yerini almıştır².

Musul, İslâm beldelerinin asıl şehirlerinden, büyük ve meşhur bir yerdir. Bina ve yolları geniş, Dicle'nin batı yanında derin hendekler ve sur ile çevrilidir³. Hz. Ömer zamanında, 641 yılında, Müslüman Araplar Dicle'yi geçerek Musul'u Sâsânîler'den teslim aldılar⁴. Emevî Halifesi II. Mervan, şehri genişletti, idaresini teşkilatlandırdı, sokaklar açtı, surlar inşâa eyleyip, Dicle üzerinde bir kayık köprü yaptırdı. Musul'un El-Cezire eyaletine merkez olması da II. Mervan zamanında olmuştur⁵.

Musul; Cezire'nin kuzeydoğu kenarında ve Dicle nehrinin sağ (batı) sahilinde ve Ninova şehri harabesinin karşısında, Bağdat'ın 332 km kuzeybatısında 36°-45 dakika kuzey paraleli ile 40°-43 dakika doğu meridyenleri arasında vilayet merkezi

bir şehirdir. Pek çok camii, mescit, okul, eski bir sur ve üç büyük askeri kışlası mevcuttur⁶. Musul ismi Arapça olup, Araplara geçmeden önce de var olan Musul, küçük bir kasaba idi. Emevîler devrinde gelişmeye başlayan Musul; Şam, Mısır, Horasan, Bağdat ve Basra kervanlarının kavuşma noktalarında bulunduğundan bu isimle adlandırılmıştır⁷. Musul diye adlandırılmasının sebebi, Irak ile Cezire'yi birbirine bağlaması ve Fırat ile Dicle arasında bir ulaşım bölgesi olması dolayısıyla bu adı almıştır. Başka bir görüşe göre ise, Sincar ile Hadisa'yı birbirine bağladığı için bu adı almıştır. Musul'a Arap tarihçiler çeşitli lakaplar takmışlardır. Bunlar; Ummu'r-Rabiayn, El-Hazra, El-Hadba ve El-Fayha'dır⁸.

Hamdanîler 905 yılından itibaren halifenin valileri olarak, 930'dan sonra da müstakil olarak Musul'da hüküm sürmüşlerdir. 996'dan sonra Aki-ğulları 1095 tarihine kadar 99 yıl Musul'da kaldılar. 1095 yılından itibaren Musul Büyük Selçuklu devleti hâkimiyetine katılmıştır⁹. 1072-1092 yılları arasında Büyük Selçuklu Sultanı olan Melikşah zamanında Musul, Bağdat'a rekabet edecek şekilde yeniden inşâ edilmiştir. Medreseler ve yeni binalar tesis ettirilmiştir. Daha sonra Musul 1127'de Atabeyler hâkimiyetine girmiştir¹⁰.

Selçuklu hâkimiyetine son veren Atabey İmâdeddîn Zengî 1127'de Musul'u aldı ve şehre muhteşem binalar yaptırdı, suru tahkim etti ve etrafını imar eyledi. 1244 yılında Moğol Hülâgu'dan ona yardım edilmek sureti ile kurtarılan şehir, Atabeylere başkent oldu. 1261 yılında ise Musul, Moğollar tarafından yağma edilmiştir¹¹.

Musul'un Osmanlı Hâkimiyetine Girmesi:

Akkoyunlular 14. Yüzyıl'dan 16. Yüzyıl başlarına kadar iki yüzyıla yakın Musul'u idare etmişlerdir. 16.

¹ Yâkut b. Abdullah El-Hamavî, Mu'cemül-Büldân, C. I-V, Beyrut Kitabevi, 1957, C. V, s. 223; Geniş bilgi için aynı yere bakınız.

²E. Honigmann, "Musul", İslâm Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, C. VIII, s. 738-739.

³Zekeriyâ El-Kazvîni, Âsârü'l-Bilâd ve Ahbârü'l-İbâd, Sâdır Kitabevi, Beyrut, 1969, s. 461.

⁴Honigmann, a.g.md., C. VIII, s. 739.

⁵Honigmann, a.g.md., C. VIII, s. 739.

⁶Şemseddin Sami, Kâmûsü'l-Âlâm, C. I-VI, Mihran Matbaası, İstanbul, 1889-1989, C. VI, s. 4480.

⁷Sami, a.g.e., aynı yer.

⁸Nilüfer Bayatlı, XVI. Yüzyılda Musul Eyaleti, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999, s. 3.

⁹Honigmann, a.g.md., C. VIII, s. 740.

¹⁰Ali Cevâd, Memâlik-i Osmaniyye'nin Tarih ve Coğrafya Lügati, C. I-IV, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1895, C. III, s. 798.

¹¹Honigmann, a.g.md., C. VIII, s. 740.

Yüzyıl başlarında Akkoyunlulardan sonra Safevîler Musul'a el koymuşlardı. 16. Yüzyılın başında Safevî Şah İsmail, Akkoyunlulardan şehri teslim almışsa da 1514'de Yavuz Sultan Selim, Safevî Şah İsmail üzerine yaptığı Çaldıran zaferinden sonra, Musul ve havalisini de Osmanlı hâkimiyetine katmıştır. 1534 yılında Kanunî Sultan Süleyman'ın Bağdat seferi ile Musul'da Osmanlı devletinin hâkimiyeti kesinleşti. Kanunî Sultan Süleyman devrinde Osmanlı devleti Musul'u altı sancak bölgesine ayırarak kendisine bağlayıp Musul şehrini de eyalet merkezi yapmıştır¹². Musul, 400 yıldan fazla süren Osmanlı idaresinde, ya eyalet, ya da vilayet merkezi olarak merkezî konumunu yüzyıllar boyunca korumuştur. Osmanlı devleti Musul şehrine ve havalisine gereken ihtimamı hep göstermiştir.

Yavuz Sultan Selim tarafından 1517'de Mardin'in Osmanlı hâkimiyetine girişi ile Musul ve havalisi de Osmanlı idaresine geçmişti. Kanunî Sultan Süleyman'ın Irakeyn seferinde (1. İran Seferi) önemi artan Musul'da kuvvetli bir askerî istihkâm bulunuyordu. Musul bundan sonra özellikle 18. Yüzyılın ilk yarısından itibaren Osmanlı- Safevî hâkimiyet mücadelesine sahne oldu. IV. Murad 1638'de Bağdat kuşatmasını yaparken Musul önemli bir hareket merkezi olmuştur¹³.

19. Yüzyıla geldiği vakit 1848-1849 yıllarında Musul'da toplam 55.000 nüfus vardı. 1881-1883 genel nüfus sayımına göre şehirde 27.881 Müslüman, 1 Rum, 45 Ermeni, 2809 Katolik, 692 Yahudi ve 74 Protestan olmak üzere toplam 31.502 erkek nüfus vardı. 1890 tarihli Musul Vilayeti Salnâmesi'ne göre şehrin nüfusu 60.000 (altmış bin) diye verilir. Musul'da 1826-1834 yılları arası karışıklık ile geçmiştir. 1834 yılında Mehmet Bayraktar Paşa, Celili ailesinin yönetimine son vererek Bağdat valisi Ali Rızâ Paşa ile işbirliği neticesinde Musul vilayetindeki bazı Kürt emirliklerini ortadan kaldırmıştır¹⁴. Musul ve havalisi yoğun bir Türkmen nüfusa sahip bulunuyordu. Bölgedeki mütegalibe bertaraf edilmiştir.

Musul Vilayetinin Coğrafyası:

¹²Honigmann, a.g.md., C. VIII, s. 741-742.

¹³Ahmet Gündüz, "Musul", Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2006, C. 31, s. 363.

¹⁴Gündüz, a.g.md., D.İ.A., C. 31, s. 365-366.

Musul, Osmanlı Asyası'nın doğusunda Dicle nehri havzasında, Cezire'nin kuzeydoğu kısmında; 39°-44° doğu meridyenleri ile 34°-37° kuzey paralelleri arasında bulunan, kuzeyde Van ve Diyarbakır vilayetleri, batıda Zûr Sancağı, güneyde Bağdat Vilayeti, doğuda ise İran hududu ile çevrili¹⁵sahanın adıdır.

Musul, Irak'ın kuzeyinde eyaletin merkezi, Bağdat'tan 350 km kuzeybatıda Dicle nehri üzerinde Mezopotamya'dan gelen kervan yollarının üzerinde mühim bir ticaret merkezidir¹⁶. Musul Vilayeti'nin kuzey ve doğusu dağlıktır. Dicle nehri üzerinde kalesi olan etrafı hendek ve sur ile çevrili bulunan, Tahran ve Bağdat yolu üzerinde önemli bir ticaret merkezidir¹⁷.

Musul bölgesi, son derece ılıman bir iklime sahiptir. Çok çeşitli tarım ürünlerinin yetiştirilmesi ve hayvancılık içinde uygun bir sahadır. Bölgede, Dicle, Hebzal, Gazer ve Zap gibi akarsular bulunmaktadır. Ayrıca petrol başta olmak üzere yeraltı kaynakları bakımından da oldukça zengin bölgedir¹⁸.

Nisan 1517 tarihinde Osmanlı devleti hâkimiyetine alınan Musul, 1517-1586 tarihleri arasında "sancak" statüsünde idare edilmiştir. Bu süreçte Musul sancak olarak bazen Bağdat'a bazen Diyarbakır'a bağlı kalmıştır. 1586 tarihinden itibaren Musul "eyalet" merkezi yapılmıştır¹⁹. 16. ve 17. Yüzyıl başlarında Musul eyaleti, Musul, Becnânu, Tikrit, Eski Musul, Havran ve Bânâ sancaklarından meydana geliyordu²⁰. Irak'ta Bağdat Beylerbeyi sa-

¹⁵Cevâd, a.g.e., C. III, s. 788; Sami, a.g.e., C. VI, s. 4481.

¹⁶Sami Öngör, Coğrafya Sözlüğü, Maarif Basımevi, İstanbul, 1959, s. 599.

¹⁷Ahmet Rifat, Lügati Tarihiye ve Coğrafiye, C. I-VII, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1881-1882, C. VII, s. 36; Şeref, a.g.e., s. 195.

¹⁸Remzi Kılıç, "Musul Vilayeti Tarihi Coğrafyası ve 19. Yüzyılın İkinci Yarısında İdarî Yapısı", İkinci Ortadoğu Semineri Düünden Bugüne Irak Bildiriler II, Editörler: Mustafa Öztürk, Enver Çakar, (27-29 Mayıs 2004), Elazığ, 2006, s. 394.

¹⁹Ahmet Gündüz, "Salnâmelere Göre Musul Vilayeti (1890-1912)", İkinci Orta Doğu Semineri Düünden Bugüne Irak Bildiriler I, Editörler: Mustafa Öztürk, Enver Çakar, (27-29 Mayıs 2004), Elazığ, 2006, s. 319.

²⁰Aynî Ali Efendi, Kavânin-i Âl-i Osman der Hulâsâ-i Mezâmîn-i Defter-i Divân, İstanbul, 1863, s. 32-33.

vaş veya bir iş için başka bir yere gidince, Bağdat'ın korunması, emniyet, asayiş ve diğer görevlerini Musul Beylerbeyi vekâleten görürdü²¹.

Musul 1726-1834 tarihleri arasında Musul'da meskûn Abdulcelil ailesinden gelen valiler tarafından, yüzyılı aşkın bir süre idare edilmiştir. Musul eyaleti Şehrîzûr eyaleti ile beraber 1851'de sancak olarak Bağdat'a bağlı hale getirilmiştir. 1864'te çıkarılan "Vilayet Teşkil-i Nizamnâmesi" ile vilayet merkezi olan Musul, 1878 tarihinde Şehrîzûr vilayetini de içine alan bir vilayet merkezi yapılarak bu konumunu 1918 tarihine kadar sürdürmüştür²². Osmanlı devleti yıkılıncaya kadar Musul vilayet merkezi olarak kalmıştır. 1926 yılında Musul'un idaresi İngilizler eline geçmiştir.

19. Yüzyılda Musul Vilayetinin İdarî Yapısı:

Musul Eyaleti 18. yüzyıl başlarında (1701-1702) beş sancaktan oluşmaktadır. Bu sancaklar; Musul (paşa) Sancağı, Harûn, Tikrit, Dohuk ve Zaho, ayrıca Gafre Kalesi ve Kili-i Deyr'dir²³. 1734'den sonra Nadir Şah, Musul ve havalisini tehdit etmiştir. Ancak netice alamamıştır. 19. Yüzyıl itibariyle Osmanlı devleti yeni bir idari yapılanma yapmıştır.

19. Yüzyıl'da Osmanlı İdaresinde Musul Vilayeti'ne bağlı sancak ve kazalar:²⁴

Sancak	Kazaları
Musul	Zîbâr, Zaho, Akra, Sincâr, Dohuk, İmâdiyye
Süleymaniye	Bâziyân, Süleymaniye, Şehribâzâr, Gülanber, Merke
Şehr-i Zûr	Kerkük, Erbil, Ranya, Ravendüz, Selahiyye, Köysancak

Bir başka kaynakta ise, Musul Vilayeti'nin 3 sancak, 17 kaza, 2314 köyden oluşmuş olduğu belir-

tilmiştir²⁵. Musul Vilayeti; Musul, Süleymaniye ve Kerkük adı ile üç sancağa ayrılır²⁶.

Sancak	Kazaları
Musul	Musul, İmâdiyye, Zaho, Akra, Zîbâr, Dohuk, Sincâr
Şehr-i Zûr	Kerkük, Ravendüz, Köysancak, Erbil, Selahiyye, Ranya
Süleymaniye	Süleymaniye, Gülanber, Bâziyân, Şehribâzâr, Mâmuretü'l-Hamid

Başka bir esere göre ise, Musul Vilayeti; 3 sancak, 18 kaza, 22 nahiye, 3031 köyden meydana gelmiştir²⁷. Görüldüğü gibi sancak sayısı aynı, fakat kaza, nahiye ve köy sayıları farklılıklar göstermektedir. Bunun nedeni 19. yüzyılda eyalet sisteminden vilayet sistemine geçilmesi süreci olabilir. Ayrıca 19. yüzyılın sonlarına doğru zaman zaman değişiklikler yapılsa da aşağı-yukarı tarihçiler birbirine yakın veya benzer idarî taksimatlar vermektedirler. Bunun yanı sıra bazı dâhili sebeplerde söz konusu olmuştur.

1881-1882 tarihlerinde yazılan Ahmet Rıfat Efendi'nin eserinden, Musul Vilayeti'nin idarî taksimatı Arap alfabesine göre yapılan tarama şöyledir:

Sancak	Kaza	Nahiye
Kerkük	Erbil	Altun Köprü
		Bâliyân
		Beşîr
		Cebbârî
		Çınarâ
		Satukale
		Halkan
		Hayzup
		Dekûk
		Davudiye
Devariyan		
Derbend		

²⁵Cevâd, a.g.e., C. III, s. 794.

²⁶Abdurrahman Şeref, Coğrafya-yı Umumî, 3. Baskı, İstanbul, 1895, s.195.

²⁷Sami, a.g.e., C. VI, s. 4484-4485; Cevâd, a.g.e., C. III, s. 794-795.

		Derkele		Kelalûn
		Devle		Maklûb
		Devleke		Mendân
		Deyre		Nehîlî
		Ranya		Herkiyân
Kerkük	Ravendüz	Ravendüz	Süleymaniye	İsmail
		Zerdî		Ağçalar
		Serçe	Bâziyan	Elan
		Seklave		Pejdar
		Seydekân		Buşter
		Şâver		Bulak
		Şivân		Çakır
		Şeyhler	Süleymaniye	Çabukkale
		Şirvan		Çemçali
		Akû		Harimabâd
Kerkük	Selahiye	Kalıkanlû		Delvî
		Karahasan		Remk
		Karatepe		Zenkene
		Cebbârî		Sezâ
Kerkük	Köysancak	Mir Mahmudî		Sürücek
		Mir Yusufî		Senkav
		Herûtiyan		Sivritaş
		Ebu Süleyman		Şemiran
		Almus	Şehribazar	Şinik
		Bacvân		Azizi
Musul	Musul	Beradost		Asker
		Pervari		Aluca
		Benânî		Karacaölen
		Bût		Karataş
		Bahtan	Gülenber	Mâveş
		Cebûr		Mavet
Musul	İmâdiyye	Harîr		Mihal
		Hâzî		
		Davudiye		
Musul		Dohuk		
	Zîbar	Zaho		
		Erkuş		
		Seyhan		
	Sincar	Sîne		
		Şerifhan		
		Şemkan		
		Şeyhhan		
		Şik		
		Şilaza		
	Akra	Kaidî		
		Kerkerî		

Musul Vilayetinde Bulunan Sancak, Kaza ve Nahiyelerin Adları ve Tarihi Coğrafyası:

a) Musul Sancağı: Musul Vilayeti'nin merkez sancağı olup, Dicle nehrinin iki tarafında, doğuda Zibâr, kuzeyde Akra ve Dohuk, batıda Sincâr kazaları ile güneyde Çöl ve güneydoğu da Şehr-i Zûr sancağı ile çevrilidir. Üç nahiye ve 506 köyden oluşur²⁸. Musul Sancağı, vilayetinin en mamûr ve en meskûn yeridir. Asurlular'dan kalma pek çok eski eser vardır²⁹.

Musul Sancağı'nın idarî yapısı içerisinde 1892 tarihli salnâmeye göre; 5 kaza, 7 nahiye, 1138

²⁸Sami, a.g.e., C. VI, s. 4481.

²⁹Sami, a.g.e., C. VI, s. 4485.

köy, 1905 salnâmesine göre ise, 5 kaza, 9 nahiye, 1147 köy bulunuyordu. Musul Kaza merkezi ise 4 nahiye ve 602 köyden meydana gelmekteydi. Nefs-i Musul'da 1890-1894 tarihlerinde 7714 olan hâne sayısı 1907'de 9106 hâneye çıkmıştır³⁰.

Zaho: Musul Vilayet ve Sancağı'nda ve Musul'un 100 km kadar kuzeybatısında, Dicle'ye kavuşan bir nehrin üzerinde kaza merkezi bir kasabadır³¹. Küçük Habur suyu dâhilinde bir ada üzerinde bulunan Zaho yakınında, pek eski ve meşhur bir kale harabesi vardır. Zaho kazası vilayetin kuzeybatısında, Silvan nahiyesi ile 96 köye sahiptir. Cûdî dağı bu kazada bulunmaktadır³².

Dohuk: Musul Vilayeti'nde ve kuzeydoğu yönünde bir kaza merkezi olup, etrafında Asurlular'dan kalma birçok eski eser bulunmuştur. Dohuk kazası, Merûzî nahiyesi ile beraber 211 köyden oluşur³³.

Akra: Musul Vilayeti'nin merkez sancağına bağlı bir kazadır. 18 köy ile bir nahiyeden oluşur. Şehir Şendâr dağının tepesindedir³⁴.

Surcî: Musul Vilayeti ve Akra kazasında bir nahiyedir³⁵.

Zibâr: Musul Vilayet ve Sancağı'nda ve sancağın doğu sınırında, Musul'un kuzeydoğusunda bir kaza olup, güneyde Şehr-i Zûr sancağı, kuzeyde Van Vilayeti'nin Hakkâri Sancağı ve doğuda İran ile çevrilidir. İki nahiye, 185 köyden oluşur, arazisi dağlıktır³⁶.

b) Sincâr Sancağı: Cezire topraklarında Musul ve Nusaybin yakınlarında meşhur bir şehirdir³⁷. Musul'a yaya üç günlük uzaklıkta Cezire taraflarında yüksek bir dağın eteğinde meşhur bir şehirdir³⁸. Sincâr; Musul vilayet ve sancağında ve Musul dağının güneydoğu eteğinde kaza merkezi çok eski bir kasabadır. Eski adı "Singara"dır. Romalılar ile İranlılar milâdın ilk asırlarında Singara yakınlarında birkaç defa muharebe etmişlerdir. Sincar, Telâfer nahiyesi ile beraber 72 köyden oluşur. Sincâr da-

ğından başka dağı olmayıp arazisi umumiyetle ovalıdır³⁹.

Sincâr: Mezopotamya'da bir ova ile bir dağda, Musul'a bağlı, Diyarbakır, Zûr sancağı ve Dicle nehri arasında bir kazadır⁴⁰.

Bazen El-Cezire'ye dahi tamamen Sincâr denilebilir. Anlatılan rivayetlere göre, Nuh (a.s.)'un evlatları Bâbil Kalesi yapılıncaya kadar bu sahrada yaşadılar ve çoğaldılar, sonra da etrafa yayıldılar. Fırat ile Dicle nehirleri arasında bulunan büyük ve verimli bir ovanın kuzeyine Sincâr denir ki, Tevrat'ta dahi adının Singar olarak geçtiği söylenir⁴¹.

c) Süleymaniye Sancağı: Musul Vilayeti'nde, Süleymaniye Sancağı'nın merkez idaresi olan kasabanın adıdır. Süleymaniye 18. yüzyılda inşâ olunmuş bir sanayi merkezidir⁴². Süleymaniye şehri ova'ya kurulmuş olup, İran ile Osmanlı devleti arasında dört nahiye, 104 köyü vardır. Sancak olarak; Bâziyân, Gülanber, Şehribâzâr, Süleymaniye, Merke adlı beş kaza; 11 nahiye ve 353 köye sahiptir⁴³.

Gülanber: Musul Vilayeti'nde, Süleymaniye Sancağı'nda, vilayet ve sancağın güneydoğusunda büyük bir kaza olup, batısında Süleymaniye ve Şehribâzâr, diğer üç yönü ile İran hududu ile çevrilidir. Kaza'ya, bu adı Kanunî Sultan Süleyman vermiştir. Kanunî tarafından bina edilmiş olan Gülanber kasabası İran sınırındadır⁴⁴. Gülanber kazası dâhilinde Şehr-i Zûr (Siyazûrûs) harabeleri vardır. Gülanber Kalesi'nin inşası ise Sultan II. Selim Han zamanında yapılmıştır⁴⁵.

Bâziyân: Musul Vilayeti'nin Süleymaniye Sancağı'nda kaza merkezidir. Bir nahiye ve 157 köy, 7 aşireti vardır. Süleymaniye'nin kuzeybatısında Köysancağa giden yolun üstünde Karadağ ile Bâziyân dağı arasında önemli bir boğazdır⁴⁶.

d) Kerkük Sancağı: Musul Vilayeti'ne bağlı Şehr-i Zûr Sancağı'nın merkez idaresi ve kazanın

³⁰Gündüz, a.g.b., s. 320.

³¹Sami, a.g.e., C. IV, s. 2404.

³²Cevâd, a.g.e., C. II, s. 420.

³³Sami, a.g.e., C. III, s. 2201; Cevâd, a.g.e., C. II, s. 398.

³⁴Cevâd, a.g.e., C. II, s. 549.

³⁵Cevâd, a.g.e., C. II, s. 452.

³⁶Sami, a.g.e., C. IV, s. 2436.

³⁷Kazvîni, a.g.e., s. 393.

³⁸Hamavî, a.g.e., C. III, s. 262.

³⁹Sami, a.g.e., C. IV, s. 2653.

⁴⁰Cevâd, a.g.e., C. II, s. 451.

⁴¹Rifat, a.g.e., C. IV, s. 69.

⁴²Safvet Bey, Yeni Resimli ve Haritalı Coğrafya-yı Osmanî, Amire Matbaası, İstanbul 1913, s. 181.

⁴³Cevâd, a.g.e., C. II, s. 448.

⁴⁴Sami, a.g.e., C. V, s. 3876.

⁴⁵Cevâd, a.g.e., C. III, s. 675.

⁴⁶Cevâd, a.g.e., C. I, s. 147.

merkezi olup, eski ismi “Ker Kûra”dır⁴⁷. Irak’ın kuzeyinde olup, 35°–25 dakika kuzey paraleli ile 44°–25 dakika doğu meridyenleri arasındadır⁴⁸. Kerkük, eski Şehr-i Zûr değildir. Şehr-i Zûr’un harabeleri şimdi Süleymaniye kasabasının güneyinde bulunmaktadır. Kerkük bir tepe üzerine kurulmuştur⁴⁹. Kerkük eski Şehr-i Zûr’un kuzey batısından 115 km uzaklıkta, Ravendüz, Selahiyye, Erbil, Ranya ve Köysancak adlı kazalardan meydana gelir⁵⁰.

Musul’un 150 km güneydoğusunda, nüfusunun çoğu Türk olan Kerkük, Musul Vilayeti’ni oluşturan üç sancaktan biridir. Batı ve kuzeyde Musul Sancağı ile doğuda İran ve Süleymaniye Sancağı ile güneyde Bağdat Vilayeti ile çevrilidir⁵¹. Kerkük Sancağı toplam; 6 kaza, 8 nahiye ve 1150 köyden meydana gelir⁵². Kerkük Kazası; Şehr-i Zûr Sancağı’nın merkez kazasıdır. Doğuda Süleymaniye Sancağı ile kuzeyde Erbil ve Köysancak, güneybatıda Bağdat, batıda Musul Sancağı ile güneydoğuda Selahiyye ile çevrilidir⁵³.

1890-1892 tarihli salnâmelerde “Şehr-i Zûr Sancağı” 1894 tarihli ve sonraki salnâmelerde ise “Kerkük Sancağı”, olarak geçmektedir. Esasen resmî yazışmalarda hep Şehr-i Zûr adı kullanılmıştır. Fakat Deyr-i Zûr Mutasarrıflığı ile olan isim benzerliğinden dolayı idari karışıklıklara sebep olunca, 1892 tarihli bir irade-i seniyye ile Kerkük isminin kullanılmasına başlanmıştır⁵⁴.

Kerkük, 13. Yüzyılda Moğol istilâsından sonra, sırayla İlhanlı, Celâyirli, Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Safevî yönetimine geçmiştir. Sultan Selim’in Çaldıran zaferini müteakip, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun fethi için görevlendirilen Bıyıklı Mehmet Paşa tarafından, Mayıs 1516’da Mardin yakınlarında Kızıltepe mevkiinde yapılan Koçhisar savaşından sonra Safevîler kesin bir yenilgiye uğratılarak, Mardin, Musul, Hasankeyf, Rakka gibi yerler ile beraber Kerkük’te Osmanlı hâkimiyetine

girmiştir⁵⁵.

Kerkük şehrinin 1850’lerdeki nüfusu yirmi bin civarında iken, 1881-1883 genel nüfus sayımına göre; 22.008 Müslüman, iki Rum, 243 Katolik ve 441 Yahudi olmak üzere toplam 22694 kişi yaşamaktaydı. Şemseddin Sami 1890’larda Kerkük nüfusunu otuz bin (30.000) kişi olarak verir. 1308 (1890) tarihli Musul Vilayeti Salnâmesi’ne göre ise Kerkük’te; 4630 hâne, on iki han, 1183 dükkan ve mağaza, sekiz hamam, otuz altı cami ve mescit, beş medrese, on iki mektep, üç fırın, on tekke ve zaviye, beş kilise ve manastır, iki kışla ve on karakol bulunmaktadır⁵⁶. Kerkük çoğunluğun Türk ve Müslüman olduğu bir şehirdir.

Salahiye: Şehr-i Zûr Sancağı’nın güney sınırında bir kaza olup, merkezi Küfrî kasabasıdır. Kuzeybatıdan Kerkük kazasıyla, kuzeydoğudan Süleymaniye ile ve güneyinde Bağdat Vilayeti ile sınırlıdır⁵⁷.

Ravendüz: Şehr-i Zûr Sancağı’nda Musul’un 135 km kuzeydoğusunda, Büyük Zap Suyu’na dökülen bir çayın üzerinde kaza merkezi olup, 3 nahiye, 283 köyden oluşur⁵⁸.

Köysancak: Şehr-i Zûr Sancağı’nda, Musul Vilayeti’nde bir kaza olup, Erbil ovasının doğusunda bir nahiye ile 252 köyden oluşmuş bir kalenin etegindedir⁵⁹.

Ranya: Musul Vilayeti’nde Kerkük Sancağı’nda bir kaza olup, 45 köyü vardır⁶⁰.

Erbil: Musul’un güneydoğusunda, Irak’ta bir kazadır. Arbela veya Arbil adı ile de anılır. M.Ö. 331 tarihinde Büyük İskender, Acem Şahı Dârâ’yı burada mağlup ve perişan etmiştir⁶¹. Bu da Erbil’in çok eski tarihî bir yer olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

AYNÎ, Ali Efendi; Kavânîn-i Âl-i Osman der Hulâsâ-i Mezâmîn-i Defter-i Divân, İstanbul, 1863.

BAYATLI, Nilüfer; XVI. Yüzyılda Musul Eyale-

⁴⁷Cevâd, a.g.e., C. III, s. 656.

⁴⁸J.H. Kramers, “Kerkük”, İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, C. VI, s. 589.

⁴⁹Cevâd, a.g.e., C. III, s. 657.

⁵⁰Rifat, a.g.e., C. VI, s. 79.

⁵¹Sami, a.g.e., C. IV, s. 2888.

⁵²Sami, a.g.e., C. IV, s. 2889.

⁵³Sami, a.g.e., C. V, s. 3846.

⁵⁴Gündüz, a.g.b., s. 323.

⁵⁵Ahmet Gündüz, “Kerkük”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2002.

⁵⁶Gündüz, a.g.md., C. XXV, s. 292.

⁵⁷Sami, a.g.e., C. IV, s. 2889.

⁵⁸Sami, a.g.e., C. III, s. 2306.

⁵⁹Cevâd, a.g.e., C. III, s. 702.

⁶⁰Cevâd, a.g.e., C. II, s. 408.

⁶¹Rifat, a.g.e., C. I, s. 116–117.

ti, Türk Tarik Kurumu, Ankara, 1999.

CEVÂD, Ali Bey; Memâlik-i Osmaniyye'nin Tarih ve Coğrafya Lügati, C. I-IV, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1895.

GÜNDÜZ, Ahmet; "Kerkük", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı, Y., Ankara, 2002.

_____ ; "Musul", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 31, Türkiye Diyanet V. Y., İstanbul, 2006.

_____ ; "Salnâmelere Göre Musul Vilayeti (1890-1912)", İkinci Orta Doğu Semineri Düünden Bugüne Irak Bildiriler I, Editörler: Mustafa Öztürk, Enver Çakar, (27-29 Mayıs 2004), Elazığ, 2006.

HİKMET, Mehmet Efendi; Coğrafya-yı Umranî, Nişan Berberiyân Matbaası, İstanbul, 1894.

Honigmann, E.; "Musul", İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, C. VIII.

KILIÇ, Orhan; 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı- Eyalet ve Sancak Tevcihatı, Ceren Matbaacılık, Elazığ, 1997.

KILIÇ, Remzi; "Musul Vilayeti Tarihi Coğrafyası ve 19. Yüzyılın İkinci Yarısında İdarî Yapısı", İkinci Ortadoğu Semineri Düünden Bugüne Irak Bildiriler II, Editörler: Mustafa Öztürk, Enver Çakar, (27-29 Mayıs 2004), Elazığ, 2006.

KRAMERS, J.H.; "Kerkük", İslam Ansiklopedisi, C. VI, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

ÖNGÖR, Sami; Coğrafya Sözlüğü, Maarif Basımevi, İstanbul, 1959.

RİFAT, Ahmet Efendi; Lügati Tarihiye ve Coğrafiye, C. I-VII, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1881-1882.

Safvet Bey, Yeni Resimli ve Haritalı Coğrafya-yı Osmanî, Amire Matbaası, İstanbul, 1913.

SAMİ, Şemseddin Efendi; Kâmûsu'l-Âlâm, C. I-VI, Mihran Matbaası, İstanbul, 1889-1989.

ŞEREF, Abdurrahman Efendi; Coğrafya-yı Umumî, Karabet Matbaası, 3. Baskı, İstanbul, 1895.

Yâkut b. Abdullah El- Hamavî; Mu'cemül-Büldân, Beyrut Kitabevi, I-II, 1968, III-V, 1957.

Zekeriyya El-Kazvîni; Âsâru'l-Bilâd ve Ahbâru'l-İbâd, Sâdır Kitabevi, Beyrut, 1969.

CİHANA HÜKMETME ZAMANI GELDİ...

Gün görmedik bizler huzur adına...

Düşmanın daha da yamanı geldi.

ALLAH'ın izniyle Türk evladına...

Cihana hükmetme zamanı geldi.

İnsafı bir ırka biçilmez paha !

Bizimdir dünyada her alan, saha,

El ele, kol kola ver ve kalk şaha...

Cihana hükmetme zamanı geldi.

Olmayacak mü'min zulüm gördüğün !

Hazır ol yarına düğün var düğün,

Adını duyacak dünya Türk'lüğün...

Cihana hükmetme zamanı geldi.

İnsaf merhametle, ve alet ile...

Mücadele ehli dalalet ile.

Zorbalıkla değil adalet ile...

Cihana hükmetme zamanı geldi.

Olmaz ki: adalet hep savsaklansın !

Çık aslan meydana sırtlan saklansın !

Bunca karanlıktan dünya aklansın...

Cihana hükmetme zamanı geldi.

Şeytani güçleri gömün ki yere...

İnsanlık birazcık rahata ere.

Çaba bizden fethi RABBİMİZ vere...

Cihana hükmetme zamanı geldi.

Yarınlara olmasın geçmiş gün gibi !

Fitneye ateş sal yansın yün gibi !

Selçuklu, Osmanlı yine dün gibi...

Cihana hükmetme zamanı geldi.

Katili, kahpeyi yakıp yıkarak !

Şeytani düzene kurşun sıkarak !

Devrilmem sananı yere yıkarak...

Cihana hükmetme zamanı geldi.

Ey Türk küçümseme artık kendini...

Kaldır şu başını ve yık fendini.

Ters çevirip selin yatak, bendini...

Cihana hükmetme zamanı geldi.

Üstüne doğsun şu gün, yıldız ve ay !

Olamaz hiç bir güç inan sana tay !

Salla yer küreyi sensin büyük fay...

Cihana hükmetme zamanı geldi.

Her yanı kaplasın diktiğin ağaç,

Meyvesini yedir koyma kulu aç.

Türk'lüğün başına takıp altın taç...

Cihana hükmetme zamanı geldi.

Cumali var mıdır Türk'ten kahraman ?

Gören sanır bizi taşımıyor can !

Ya ALLAH de yürü geldi bak o an...

Cihana hükmetme zamanı geldi.

Cuma Ali ÇETİN

TÜRKİYE’DE İLKÖĞRETİM SINIF ÖĞRETMENLERİNİN 1VE 4. SINIF MÜZİK DERSİNE YÖNELİK GÖZLEM SONUÇLARI (Trabzon İli)

Dr. Sonat SEYHAN

Özet

Araştırmanın çalışma alanını Doğu Karadeniz bölgesi Trabzon ve merkeze bağlı köylerinde bulunan, ilköğretim okullarında 2017-2018 ders yılında görev yapmakta olan 1., 2., 3. ve 4. Sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak Sınıf öğretmenlerinin müzik dersi ile ilgili görüş ve tecrübelerinden yola çıkarak, müzik dersinin uygulanışındaki destekleyici ve engelleyici faktörleri saptamak belirlenen alt problemlere ilişkin verilerin yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanarak. İlköğretim 1., 2., 3. ve 4. sınıf öğretmenlerinin, müzik dersinin işlenişinde kendini geliştirmeye çalışmaları, bu dersle ilgili çektikleri sıkıntıların nedenleri nelerdir şeklinde belirlenerek elde edilen nitel veriler, içerik analizi tekniği ile çözümlenmiş, sınıf öğretmenlerinin görüşme esnasındaki verilen cevaplarla bulgular elde edilmiştir. Sonuçlar, 1., 2., 3. ve 4. sınıf öğretmenlerinin, müzik dersinde zorluk çekme nedeni olarak kendilerinin müzik dersi ile ilgili yetersizliği ve bu dersle ilgili kendini yetiştirmeye çalışmadıklarını ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: İlköğretim, Sınıf Öğretmeni, Müzik Dersi, Müzik Öğretimi

Giriş

Eğitim; kişilerde yaşantıları yoluyla kasıtlı-isten-dik olarak davranışlarında meydana gelen kalıcı de-ğişiklikler sürecidir (Ertürk, 1997:8).“Eğitim; bilim, teknik ve sanatın her üçünü de kapsayan bir içerikle düzenlenip gerçekleştirilerek, bireyleri ve toplumları biçimlendirme, yönlendirme, değiştirme, geliştirme ve yetkilenleştirmede en etkin süreç niteliği kazanır” (Uçan, 2005: 122). Müzik eğitimi daha çok sessel ve işitsel nitelikli bir sanat eğitimi olarak güzel sanatlar eğitiminin en önemli dallarından birini oluşturur (Uçan,2005: 14). Müzik Eğitimi, müzik sanatının ve eğitim bilimlerinin kuram ve uygulamaları ile bütünlük içeren, disiplinlerarası bir yöntem bilimidir (Okatan, 2004:2). Müzik öğretim programı, müzik öğretiminin önceden tasarlanan ayrıntılı planı ve bu planın uygulamadaki görünümüdür. Bu anlamda bir öğretim programı öğrenciden beklenen öğrenmeyi meydana getirebilmek için planlanmış etkinliklerin tümüdür (Uçan, 1997, s. 62).

Sınıf öğretmeni müzik eğitimi konusunda seçilmiş bir birey değil, müzik eğitimi eğitim programları çerçevesinde yan alan bilgisi olarak okumuş olan bir bireydir” (Öztürk, 2005:123). Bu durumda, “ilköğretimin ilk beş yılında genel müzik eğitimi çoğunlukla sınıf öğretmeni tarafından yürütülmeye çalışılmaktadır. Bu anlamda çocukların ilk müzik öğretmenleri genellikle sınıf öğretmenleri olmaktadır. Buna göre, branş dışında bir öğretmenin beş yıl müzik dersini yürütmesi için, oldukça iyi bir müzik eğitimi almış olması gerekmektedir” (Kutluk, 2010: 278).

Sınıf öğretmeni, müzik eğitimi ve öğretimi ile ilgili iyi bir bilgi donanımına sahip olmalıdır ki sınıfındaki öğrencilerinin yetenekli olanları ayırabilmeli, yönlendirebilmeli, yetenekli olmayan öğrencilere bu dersi sevdirebilmeli ilgi alanı oluşturmalıdır. İlköğretimde müzik dersinin, sınıf öğretmenlerinin işleyişlerinde-

ki yeterlilikleri, sıkıntıları ve kendilerini bu ders için geliştirme uğraşları çerçevesinde ele alınarak alt problemler oluşturulmuştur. Bunlar;

İlköğretim sınıf öğretmenlerinin girmiş oldukları müzik dersinde ne gibi güçlükler çektikleri, sıkıntılarının nedenleri ile ilgili görüşleri nedir?

İlköğretim sınıf öğretmenlerinin girmiş oldukları müzik dersinde kendilerini geliştirmek için almış oldukları eğitimin yeterli veya yetersiz taraflarını geliştirebiliyorlar mı? ne gibi uğraş içerisinde olma durumları nedir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin uygulandığı betimsel bir çalışmadır. Yapılandırılmış görüşme tekniğinde araştırmacı ile araştırılan arasında uzun süreli bir iletişim olmayıp, araştırmacı görüşme sorularını önceden hazırlayarak araştırma süreci üzerine kontrolü vardır (Ekiz 2009).

Araştırma kapsamında Doğu Karadeniz bölgesi Trabzon ve merkeze bağlı köylerinde bulunan, ilköğretim okullarında 2017-2018 ders yılında görev yapmakta olan 1., 2., 3. ve 4. Sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla soru yöneltilmiştir. Bu çalışma grubu; cinsiyet, farklı hizmet sürelerinde görev yapan on öğretmenden oluşmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşmede öğretmen seçimi ve sayısı uzman görüşleri doğrultusunda, mesleki deneyimleri göz önüne alınarak belirlenmiştir.

Doğu Karadeniz bölgesi Trabzon ve merkeze bağlı köylerinde bulunan, ilköğretim okullarında sınıf öğretmenliği yapan 5 Bayan, 5 erkek öğretmene daha önceden hazırlanan yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Görüşme yapılan Öğretmenlerden 10 kişi (%100) Trabzon doğumludur. Görüşmeye katılan tüm öğretmenlerin sosyo – ekonomik durumları birbirlerine çok yakındır. Öğretmenlerin görüşme sırasın-

da sorulara verdikleri yanıtların birbiriyle tutarlı olup olmadığını kontrol etmek amacıyla; aynı sorular her öğretime farklı aylarda iki kez sorulmuştur: 1. görüşme 19/10/2017, 2. görüşme 17/02/2018 tarihlerinde yapılmıştır. Aynı sorulara, farklı aylarda öğretmenlerden farklı cevaplar verdiği görülmüştür. Verilerin analizinde her görüşme kayıt edilmiş, elde edilen veriler görüşmecilerin kimlik bilgilerinin deşifre edilmemesi için kodlanarak çözümlenmiş araştırmada veri olarak kullanılmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

İlköğretim sınıf öğretmenlerinin girmiş oldukları müzik dersinde ne gibi zorluklar çektikleri, sıkıntılarının nedenleri ile ilgili görüşleri nedir?

Sınıf Öğretmenlerinin %10'u müzik dersi için yeterli olduğunu, % 90 ı müzik dersi için yeterli olmadıkları lisans eğitiminde almış oldukları müzik eğitimiyle Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bu ilköğretim okullarındaki müzik dersinin 1., 2., 3., ve 4. Sınıflarında uygulanabilirliği olmadığını, kuramsal bilgilerin verildiği fakat müzik söyleme yeteneklerinin olmadığını için çocuk parçalarını söylerken ton dışı söylendiği, sınıfların müzik dersine uygun olmadığı akıllı tahtaların olması gerektiği portelerin olmadığı hala tebeşirli tahtaların olduğu çalgı olarak flüt dışında bir çalgı kullanmadıkları orglarının bile olmadığını, öğrencilerin yeteneklerini seçemedikleri, sınıflarının müzik dersi için akustik yapının bulunmadığı daha iyi bir müzik dersi ortamı yaratmak için istekte buldukları bunun gerçekleşmediği, müzik dersinin bu zorlukların yanında ders saatinin az olması büyük eksiklikler olduğu şeklindedir.

Üniversitelerin sınıf öğretmenliği bölüm başkanları ile Milli Eğitim Bakanlığı müfredat programlarını koordineli olarak yapmaları gerektiği, en başta söylenebilir. Sınıf öğretmenlerinin bu dersi branş öğretmenleri olan müzik öğretmenlerinin vermesi ders araç gereçlerinin temini ve tedarikinin dönem başında yapılması sınıf öğretmenliği bölüm başkanları ve MEB müfredat hazırlarken ders saatinin de müfredata uygun hale getirilmesi söylenebilir.

İlköğretim sınıf öğretmenlerinin girmiş oldukları müzik dersinde kendilerini geliştirmek için almış oldukları eğitimin yeterli veya yetersiz taraflarını geliştirebiliyorlar mı? ne gibi uğraş içerisinde olma durumları nedir?

Sınıf Öğretmenlerinin % 70 i müzik dersi için flüt bile çalamadıkları bunun yerine okul parçalarını cd ve mp3 şeklinde müzik çalarlardan yararlandıkları %20 si müzik dersi için bir çalgı öğrenmek için kurslara gittiği yetenekleri ve becerileri olmadığı için yarıda

kaldığı, %10 u ise kendini geliştirmek için hiç çaba sarf etmediğini belirtmişlerdir. Görüldüğü gibi müzik dersinin amaç ve öğrenciye kazandırılacak bir şeyin olmadığı, bu dersle ilgili kontrol eden müfettişlerinde bu dersle ilgili bilgisi olmadıkları, bu yüzden sınıf öğretmenlerinin kendilerini geliştirme ihtiyacı olmadığı söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

İlköğretim sınıf öğretmenlerinin girmiş oldukları müzik dersinde zorluklar çektikleri, sıkıntılarının olduğu MEB'nin kendi bünyesinde müzik dersi müfredatına uygun hizmet içi müzik eğitimi kursları vererek eksikliğin bir nebze giderilerek Sınıf öğretmeni müzik dersi için aktif hale getirilebilir. Üniversitelerin Eğitim fakültelerinde müzik öğretmenliği ana bilim dalında öğretim üyelerinin sınıf öğretmenliği ana bilim dalında okuyan öğrencilerin üzerine daha titiz yetiştirilmesi için çaba sarf etmeleri için yoğun çalışmalar yapılabilir. En önemlisi Üniversitelerin eğitim fakültesi sınıf öğretmenliği ve müzik öğretmenliği bölüm başkanları ile Milli Eğitim Bakanlığı müfredat programlarını koordineli olarak yeniden yapılanma yapmaları gerektiği, müzik dersinin evrensel bir boyut kazandırılması, yeni yapılanmanın etkili olması için çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- EKİZ, Durmuş. (2009) Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Anı Yayıncılık, Ankara –
- Ertürk, S. (1997). Eğitimde Program Geliştirme. (9. Baskı). Ankara: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi A.Ş.
- Kutluk, Ö. (2010). Sınıf öğretmeni adaylarının müzik eğitimleri ve üniversitede aldıkları müzik eğitimine ilişkin görüşleri. Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 29, 275-288.
- Okatan, İ. (2004). Müzik Eğitimi Yöntemi ve Değerlendirme İlişkileri 1924-2004 Musiki Muallim Mektebinden Günümüze Müzik Öğretmeni Yetiştirme Sempozyumu Bildirisi. SDÜ, Isparta
- Öztürk, B. (2005). Sınıf öğretmeni adaylarının müzik eğitimi ve öğretimi konusundaki donanımları, Erciyes Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü Müzik Sempozyumu, 14-16 Nisan, Kayseri.
- Uçan, A. (1994) . Müzik Eğitimi Temel Kavramlar - İlkeler- Yaklaşımlar . Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Uçan, A. (2005). İnsan ve Müzik, İnsan ve Sanat Eğitimi. (3. basım). Ankara: Evrensel Müzikeyi.
- Uçan, A. (2005). Müzik eğitimi temel kavramlar- ilkeler-yaklaşımlar ve Türkiye 'deki durum. (3. Basım). Ankara: Önder Matbaacılık Ltd. Şti.

Ülkemizde müzik eğitimi yapan kurumlarda sistemleşmeyen yetenek sınavları geçmişten günümüze varlığını korumakta. Onun için de müzik eğitimi yapan kurumlar kendilerine göre yetenek sınavı ölçütleri hazırlıyor. Uygulamaya koyuyor. Sınava girecek adaylara duyurarak, ölçütlere göre de sınavı yapıyor. Şimdi bahsettiğimiz müzik eğitimi yapan kurumlarda yetenek sınavları nasıl yapılıyor. Değerlendirme ölçütleri nelerdir onlara bir göz atalım.

1) Tek Ses İşitme:

Tek ses verilen alet piyanodur. (Şimdiye kadar piyanoyla tanışmayan adayın bu sınavı kazanma şansı hiç yoktur. Bunu başta söylemek gerekir.) Komisyondan bir üye piyano başındadır. Piyanodan basacağı tek ses aday tarafından doğru olarak "na" hecesiyle aynı frekansta verilmesi gerekir. Bu işlem birkaç kez uygulamaya konularak adayın tek sesi duyup duymadığı kontrol edilir.

2) İki Ses İşitme: (Aralık Duyumu)

Piyanoda aynı anda iki ses tınlatılır. Aday duyduğu sesi tek tek ve doğru olarak aynı frekansta na – na hecesiyle tekrar eder. Bu işlem birkaç kez tekrar edilerek sonuca ulaşılır.

3) Üç Ses İşitme: (Akor Duyumu)

Piyanoda aynı anda üç sesin tınlatılmasıyla oluşan Majör, Minör, eksilmiş ve artmış 5'li akorları ve bu akorların çevrimlerinin duyulup, ayrıştırılarak, adayın aynı frekansta kendi sesiyle na – na- na hecesiyle vermesidir.

4) Dört Ses İşitme: (Arpej ve 7'li Akor Duyumu)

Piyanoda aynı anda dört sesin tınlatılmasını ayrıştırarak adayın aynı frekansta kendi sesiyle na-na- na-na hecesiyle vermesidir. Dört ses işitme sınavın son aşamasıdır. Birkaç uygulamadan sonra melodi işitmeye, ritmik duyuma geçilir. Melodi işitme sınavın beşinci aşamasıdır.

5) Melodi İşitme:

Bu aşamada aday önce çalınan ezginin, ölçüsünü, usulünü tespit eder. Sonra da duyduğu ezgiyi kendi sesiyle aynı frekansta ve eksiksiz seslendirir. Aday çalınan ezgiyi eksiksiz tekrar edebilmesi için çok iyi dinleyip hafızasına kaydetmesi gerekir.

6) Ritim İşitme:

Bu aşamada adayın verilen ritmi algılaması tespit edilir. Sınav komisyonu üyelerinden birinin sert bir zemin üzerine vurarak oluşturacağı ritim kalıpları aday

tarafından tespit edilir. Tespit ettiği ritmi aynı şekilde vurarak komisyon üyelerine dinletir. Bu 6 aşamalı yetenek sınavında başarı gösteren aday ikinci aşama sınavına girmeye hak kazanır. İkinci aşama sınavında da yukarıdaki işlem basamakları uygulanır. Ancak bu seferdeki verilen örnekler çok daha zordur. Yetenek sınavının tavanı 100 – tabanı 60'tır. Bazı kurumlarda taban puanı 70 olarak da değerlendirilir. Şimdi bunun ölçütlerine bakalım. Ölçütlere göre:

1. Aşama: 100 puan üzerinden değerlendirilecek.

1- Tek ses işitme:

5 adet tek ses x 2 Puan : 10 Puan

2- İki ses işitme

3 adet iki ses x 6 Puan : 18 Puan

3- Üç ses işitme

3 adet üç ses x 8 Puan: 24 Puan

4- Ritimsel İşitme:

(2/4'lük 2 ölçü 1 adet) x : 18 Puan

5- Ezgisel İşitme:

(2/4'lük 2 ölçü 1 adet)x : 30 Puan

Toplam : 100 Puan

2. Aşama : 100 puan üzerinden değerlendirilecek.

2 adet iki ses x 4 puan : 8 Puan

2 adet üç ses x 6 Puan: :12 Puan

2 adet dört ses x 8 Puan:16 Puan

Ritim İşitme: (5/8'lik 2 ölçü 1 adet) : 10 Puan

(2/4'lük 2 ölçü 1 adet) : 10 Puan

Ezgisel İşitme: (5/8'lik 2 ölçü 1 adet) : 10 Puan

(2/4'lük 2 ölçü 1 adet) : 10 Puan

Müziksel Söyleme (Sarkı) : Çalgı: 10 Puan

Şarkı: 14 Puan

Toplam : 100 Puan

Yukarıda görüldüğü gibi müzikten yetenek sınavına girecek olan bir adayın hangi ölçütlerle değerlendirileceğini ve alacağı puanları karşılıklarına yazdık. Bu sınav ölçütlerine göre piyano ile tanışan, Güzel Sanatlar Lisesinin sınavlarına hazırlanan, yaklaşık bir yıldır uzman hocalardan ders alan bir adayın vereceği cevaplar. Bu cevapları verecek tüm adayların yukarıdaki değerlendirme ölçütlerine göre sınava girdiğini düşünelim. Sınava giren adayların yaklaşık bir yıldır da ders alarak hazırlanmalarını kabul edelim. Şimdi bu sınava giren adayların yeterlilikleri mi ölçülüyor. Yoksa yetenekleri mi?

Bence yeterlilikleri ölçülüyor. Çünkü kişiler hazırlanmış öğrendikleriyle yarışıyor. Sınav ölçütlerinde adaydaki yeteneği tespit etmek için yapılan herhangi

bir uygulama yok. Pekiyi, ne var? Belirli seviyeye gelmiş adayların yeterliliklerini ölçme ve değerlendirilmesi var.

Şimdi bu açıklamadan sonra yetenek ve yeterlilik nedir ona bir bakalım. Her iki kavramın anlamını açıkladıktan sonra yapılan sınavın yetenek mi, yoksa yeterlilik mi olduğuna hep birlikte karar verelim.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde yetenek sözcüğüyle ilgili şu açıklamalara yer verilmiş. Sözcük isim olarak değerlendiriliyor. Açıklaması:

1- Bir kimsenin bir şeyi anlama veya yapabilme niteliği, kabiliyet, istidatı:

2 -Bir duruma uyma konusunda organizmada bulunan ve doğuştan gelen güç, kapasite.

3. *eğt.* Kişinin kalıtıma dayanan ve öğrenmesini çerçeveyen sınır.

4. *eğt.* Dışarıdan gelen etkiyi alabilme gücü.

Bir başka anlatımla yetenek: Öğrenme olmaksızın kişinin anlık ve devim alanlarındaki doğal işi başarma gücü diye tarif ediliyor. Bizce bu anlatım yetenek dediğimiz olguyu en iyi şekilde ifade etmiş. Evet, yeteneği tespit etmek için kişinin daha önce konuyla ilgili hiç bir eğitiminin olmaması gerek.

Öyle ise yetenek – kabiliyet öğrenme olmadan tespit edilmesi gereken bir olgu. Öğrenme varsa yetenek yok. Yeterlilik var.

Yeteneğin ifade ettiği sözlük anlamından sonra şimdi de yeterlilik nedir ona bakalım. Türk Dil Kurumu sözlüğünde yeterlilik:

1- Yeterli olma durumu, yeterlik.

2. Bir işi yapma gücünü sağlayan özel bilgi, ehliyet, yeterlik.

3. Görevini yerine getirme gücü, kifayet, yeterlik.

Bir başka anlayışla yeterlilik:

1.Bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma.

2. Bir değer yaratan emek.

3. Birinden istenen hizmet veya birine verilen görev.

4. Sanayi, ticaret, tarım, maliye vb. alanlara ilişkin ekonomik etkinliklerin bütünü.

5. Kamu yararına yapılan işler.

6. Herhangi bir yere düzen verici, günlük yaşayışı sağlayıcı her türlü çalışma.

7. İş yeri.

8. Bir mal veya hizmet üretmek için harcanan emek.

9.Tarım, sanayi ve hizmetler gibi çeşitli iktisadi alanlarda yürütülen etkinlikler.

10. Geçim sağlamak için herhangi bir alanda yapılan çalışma, meslek.

11.Birinden istenen hizmet veya ona verilen görev.

Buraya kadar yetenek ve yeterlilikle ilgili bilgiler verdik. Şimdi de uygulamaya bakalım:

Bulduğumuz yer Ankara:

Sınava gireceğimiz eğitim kurumu Ankara Güzel Sanatlar Lisesi. Yetenek sınavına girecek öğrenci ise ortaokul mezunu bir aday.

Adayın sınava girmesi için hiçbir hazırlığı, müzik bilgi birikimi yok. Parası olmadığı için bir yıl boyunca uzman hocalardan musiki eğitimi alamamış. Piyanoyu tanımıyor. Tek ses, çift ses, üç ve dört ses duyma uygulaması nedir bilmiyor. Böyle bir aday seçici kurulun önüne geldi. Kurul bu adayı nasıl sınav yapacak, adaydaki yeteneği nasıl tespit edecek. Beş basamaklı ilk aşama sınavı bu adaya da uygulanacak mı?

GÜZEL SANATLAR LİSESİ MÜZİK BÖLÜMÜ SINAV DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ ÇİZELGESİ			
YETENEK SINAV PUANININ BELİRLEYİCİLERİ	YETENEK SINAV PUANI	YERLEŞTİRME PUANININ BELİRLEYİCİLERİ	YERLEŞTİRME PUANI
1-Müziksel İşitme	26 Puan	Yetenek sınav puanının % 70'i	Ortaöğretime yerleştirme puanının 100 puana dönüştürülmesinde elde edilen puanın % 30'u *
a-Tek Ses	3		
b-İki Ses	6		
c-Üç Ses	9		
d-Dört Ses	8		
2-Ritmik Bellek	32 Puan		
a-RitimTekrarı(2/4 Tonal)	16		
b-RitimTekrarı(5/8Modal)	16		
3- Ezgisel Bellek	32 Puan		
a-Ezgi Tekrarı(2/4 Tonal)	16		
b-Ezgi Tekrarı(4/4Tonal)	16		
4-Müziksel Çalma	10 Puan		
Söyleme			
a-Müziksel Söyleme	5		
b-Müziksel Çalma	5		

Ortaöğretime yerleştirme puanının 1/5 i alınarak 100 lük sisteme dönüştürülür. Bölme işlemi virgülden sonra iki basamak yürütülür.

ŞEKİL - I

Elbette uygulanacak. Çünkü başka seçenek yok. Zira böyle hazırlıksız bir adaya nasıl yetenek sınavı yapılacağına dair elde hiçbir veri yok. Kriter yok. Olmadığı gibi düşünülmemiş de. Düşünülmediğine göre aday mecburen sınava girecek. Sınav kriteri de yukarıda ki ölçütler olacak. Sonuç bu aday bu şartlarda diğerleri ile beraber sınava tabi tutulacak.

Evet, adayımız sınava girdi. Piyanoyla ilk defa tanıştı. Hoca piyanodan ses vererek adayın da aynı sesi vermesini istedi. Şimdi bu adayın nasıl bir ses vereceğini düşünebiliyor musunuz? “Na” diye mi, yoksa piya-

nonun tınlamasını “*dın*” ya da, “*dan*” diye çıkardığı sesi mi taklit edecek.

Sonuçta adayın deneyimsizliği görülecek, eğitimsiz olduğu da tespit edilecek, üstelik notu da verilecek. Diğer aşamalarda istenilen ölçüde değerlendirme yapmadan kapı gösterilerek, çıkması istenecek. Aday çok çabuk çıktığı için sorulan soruların tümünü bildim diye sevinecek. Maalesef bu sevinç uzun sürmeyecek. Kazandığını umut ettiği sınav hüsrarla sonuçlanacak.

Şimdi vicdanımızı sorgulayalım. Bu ölçütlere göre adayın sınavı kazanmasını düşünmek gerçekten hayal. İsterse sınavı girenlerin en yeteneklisi olsun. Zira biz yeteneği tespit etmedik. Bu ölçütlerle edemeyiz de...

Sonuç: Ders almadığı için adayımız ender rastlayacağımız yeteneğe sahipse bile, sınav sisteminin azizliğine uğradı. Yok oldu gitti. Ondaki yeteneği maalesef kayıp ettik. Bir daha da zor yakalarız.

Şimdi de sınavın seçici kuruluna soralım: Sizce bu adaydaki yetenek tespit edildi mi? Hayır tespit edilmedi. Etmek için hiçbir gayret de gösterilmedi. Zira ölçütleri yok. Dolayısıyla bizim adayımıza Güzel Sanatlar Lisesinin müzik eğitimi bölümünde eğitim görme şansı da şansı kapandı. Ne zamana kadar? Ta ki... Bir yıl uzman hocalardan musiki eğitimi alıncaya kadar. Nedeni ise ölçme ve değerlendirmenin adil yapılmayışı.

Bilindiği gibi eğitim ve öğretimde ölçme ve değerlendirme çok önemli bir unsur. Uygulama ne kadar sıhhatli olursa başarı da o kadar yüksek olur.

Şimdi: Afyon Kocatepe Üniversitesi’nden Yrd. Doç. Dr. Uğur Türkmen ile, Dumlupınar Üniversitesinden Arş. Gör. Metin Baş’ın birlikte hazırladıkları: “*Müzik Eğitimcilerinin Müzik Yetenek Sınavlarında Portfolyoların Uygulanabilirliğine Yönelik Tutumlarının Gri İlişkisel Analiz Tekniğini Kullanarak Değerlendirilmesi*” adlı çalışmayı sizlerle paylaşmak istiyorum¹. “*Eğitimde ölçme ve değerlendirme doğru yapılırsa öğrenme başarısı muhakkak artacaktır. Çünkü ölçme değerlendirme öğretilmede öğretmene, öğrenmede öğrenciye yardımcı olacaktır. Değerlendirme, eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır. Bütün öğretmenler öğrencilerinin ne öğrendiği ile ilgilidir ve onların gelişimlerini takip edebilmek için uygun değeren-*

¹Yrd. Doç. Dr. Uğur Türkmen-Arş. Gör. Metin Baş Müzik Eğitimcilerinin Müzik Yetenek Sınavlarında Portfolyoların Uygulanabilirliğine Yönelik Tutumlarının Gri İlişkisel Analiz Tekniğini Kullanarak Değerlendirilmesi. Portfolyo: Ülkemizde oldukça yeni bir öğretim ve değerlendirme yöntemi olan, öğrencilerin eğitiminde uygulanmasını sağlayan amaç **Portfolyo**; Öğrenciye ve başkalarına öğrencinin bir veya daha fazla alandaki başarılarını sunma amaçlı olarak öğrenci çalışmalarının yansıtılmasıdır.

dirme yöntemlerini bulmak zorundadırlar (Korkmaz, Kaptan, 2002: 167). Değerlendirmenin esas amacı her şeyden önce öğretimin gelişimini sağlamak olmalıdır. Değerlendirme öğrencilerin öğrenme objektiflerine ulaşmış ulaşılmadıklarına karar vermek ve hangi objektiflerin gerçekleştiğini anlamak için gereklidir (Göçmen, 2004: 2). Değerlendirme, eğitimin her kademesinde öğretme-öğrenme sürecinde önemli bir unsur olmuştur. Değerlendirme, bu süreçte yer alan planlama, öğretme, öğrenme basamaklarını tamamlayan son halka olarak görülmüştür (Parmaksız, Yanpar, 2006: 161).

(...) *Yetenek sınavlarında müziksel yeteneklerin ölçülmesinde tam bir birlikteliğin sağlandığını söylemek pek mümkün görünmemektedir. Özellikle müziksel becerilerin ölçülmesinde standartlar oluşturulamamıştır. Ölçme yapılmadan değerlendirme yapılmakta bu da pek sağlıklı olmayan sonuçların ortaya çıkmasına yol açmaktadır*” diyerek baştan beri bizim söylemek istediğimiz konuyu kısaca özetliyor. Yetenek sınavlarının da kesin bir standartlaşmanın olmadığı vurgulanıyor.

Sonuç:

Yukarıda diğer ölçütlerde ve şekil I- deki çizelgede görüldüğü gibi sınavı girecek olan adayın yeteneğinin hangi ölçütlerden değerlendirileceği, alacağı puan karşısına yazılmış. Bu ölçütlere göre sınavı giren bir adayın belirli bir müzik eğitimi sürecinden geçmesi şart. Aksi takdirde sınavı kazanması mümkün değil. İsterse dünyanın en yetenekli adayı olsun. Sınavı girmesi için yukarıdaki ölçütlere cevap verecek seviyeye gelmesi, piyanoyla tanışması, piyanodaki seslerle haşır neşir olması, Güzel Sanatlar Liselerinin yetenek sınavına hazırlayan kurslara devam etmesi, kısaca saati en az 100 TL’den ders alarak sınavı hazırlanması gerek. Ders alması için de para, belirli bir ekonomik güce sahip olması şart. Aksi takdirde ders almadan bahsedilen sınavı kazanması mümkün değil.

O halde ne yapmak gerekir: Problem nasıl çözülür?

Adayların var olan yeteneğini tespit edecek yeni bir sınav sistemi geliştirmek, geliştirilen sistemin de tüm müzik eğitimi veren kuruluşlarca uygulanmasıyla sorun çözülür. Bu yapılmaz ise her müzik eğitimi kurumu kendine göre yetenek sınavı yönergesi, yönetmenliği hazırlayarak yola devam eder Bu sonuç da nice genç yeteneklerin kaybolup gitmesine vesile olur.

Tez elden kişideki yeteneği tespit edecek ve de tüm müzik eğitimi kurumlarında uygulanacak bir sınav yönetmenliğine acilen ihtiyaç vardır. Eğer yapılmaz ise ırmak akar biz de bakmaya devam ederiz.

Özet

Kültür, milletin DNA kodlarını içinde barındıran bir unsur, dil ise o milletin kimliğidir. Atatürk; Türk milletinin hafızasını canlı tutmak için Türk dili, tarihi ve kültürünün, bilimin ışığında derinlemesine araştırılıp incelenmesini ister. Bu araştırmalar ve incelemelerin yapılabilmesi için de birçok kurumun açılmasına öncülük eder. Atatürk'ün gayretleriyle açılan kurumlar arasında ayrı bir önemi olan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesindeki bölümlerde yapılan çalışmalarla, Türklerin binlerce yıl önce de dilleriyle ve kültürleriyle tarih sahnesinde oldukları kanıtlanmaya çalışılır. Fakültedeki Sümeroloji bölümü de Türk dilinin ve kültürünün geçmişinin saptanması konusunda önemli bir işleve sahiptir. M.Ö. 4000'lerde yaşamış olan Sümerlerin dillerinin Türkçeye benzerliği, kültürlerinin Türk kültürüyle kesişen noktaları olması ve Mezopotamya'dan Orta Asya'dan gelmiş olabilecekleri düşüncesi araştırmacılara Türklerle akraba olabileceklerini düşündürür. Atatürk'ün Sümerlere olan ilgisi de bu sebeptir. Atatürk'ün, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesindeki Sümeroloji bölümünün adını Sümeroloji olarak değiştirmesi, yeni açılan bir bankaya Sümerbank adını verdirilmesi, kitaplardaki Sümerlerle ilgili bölümlere aldığı notlar ve Dil-Tarih kongrelerinde bildirdiği görüşler, Sümer-Türk ilişkisi hakkında araştırmacılara ilham kaynağı olur. Bu çalışmada, Atatürk'ün Türk kültürüne verdiği değer, bu alanda yapılacak çalışmalar için gösterdiği gayret ve onun öngörüsüyle başlatılan çalışmalarla kat edilen yol değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Atatürk, Sümer, Türk kültürü, Türk dili, Sümeroloji

ATATÜRK, TURKISH CULTURE AND THE SUMERIANS**Abstract**

Culture is a component of a nation's DNA codes, and language is the identity of that nation. Atatürk; Turkish language, turkish history and Turkish culture in order to keep the memory of the Turkish nation alive wants to be investigated in depth in the light of science. He also pioneers the opening of many institutions in order to be able to carry out these investigations and examinations. With the efforts made in the departments of Language and History-Geography faculties, which are a distinguishing feature among the institutions opened by the efforts of Atatürk, it is tried to prove that the Turks are on the history stage with their tongues and cultures thousands of years ago. The Department of Sumeriology at the faculty also has an important function in the identification of the history of Turkish language and culture. Sumerians who lived in 4000 BC resemble Turkic languages, that their culture has points that intersect with Turkish culture and that they might have come to Mesopotamia from Central Asia, researchers think that they might be related to the Turks. Atatürk's interest in Sumerians is also due to this reason. The change of the name of the Department of Asurology in Atatürk's Faculty of Language and History-Geography to the name of Sumeriology, the giving of a name to Sumerbank to a newly opened bank, the notes of the sections related to the Sumerians in the books and the opinions expressed in the Language-History congresses are the inspiration for the researcher about the Sumerian-Turkish relationship. In the study, the value given by Atatürk to Turkish culture, the effort he made for the work to be done in this area, and the way it was carried out with the works initiated by his foresight were evaluated.

Key Words: Atatürk, Sumer, Turkish culture, Turkish language, Sumeriology.

Giriş

Atatürk, kazandırdığı büyük zaferlerin ardından, Türk milletinin hafızasını canlı tutmak için Türk dili, tarihi ve kültürünün araştırılıp incelenmesini istemiştir. Bu alanlarda yapılacak çalışmalarla ülkesini ve milletini uygarlık sıralamasında üst düzeye taşımayı amaçlamıştır.

Osmanlı Devletinden beri süregelen ve Cumhuriyetin ilanından sonra da devam eden bir eğitim ve kültür sorunu olduğunu tespit eden Atatürk, bu sorunlar üzerinde düşünerek devletin ve milletin bütünlüğünün sağlanmasında, kültür birliğinin önemini keşfetmiştir (Uluskan, 2010: 2). Bundan dolayı da özellikle 1930 yılı ve sonrasında Türk kültürünü yüceltip zenginleştirmek için -eğitimi de göz önünde tutarak- dil ve tarih alanında yapılacak çalışmalara öncülük etmiştir. Seda Bayındır Uluskan, 1930'lu

yıllarda Atatürk önderliğinde başlayan bu çalışmaları, "Türk milli kültürünü geniş bir tabana yayan, onu güçlendiren ve aydın ile halkı bütünleştiren topyekün bir kültür seferberliği." (Uluskan, 2010: VII) şeklinde yorumlar. Atatürk'ün açtığı bu yolda, Türk dilinin kökeni ve Türk tarihi araştırılarak, kültürümüzün tohumlarının ne zaman atıldığı ve ne kadar köklü olduğu ispatlanmaya çalışılır. Erol Güngör'ün "Bir milletin yaşama gücü, onun kültüründe çok sağlam dayanakların bulunmasıyla mümkündür. Fare kapanına girmiş gibi Anadolu yarımadasına sıkışıp kaldığımız şu ıstıraplı günlerde bile tek ümit kaynağımız milletimizin bu yaşama gücüdür."(2007: 70) düşüncesi, Atatürk'ün Türk dilinin, tarihinin ve kültürünün araştırılması için başlatmış olduğu bu seferberliğin önemini daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir.

Atatürk, kurulan yeni devletin asli unsuru olan Türklerin geçmişi üzerinde bilimsel araştırmalar yapılması için çalışmaların başlatılmasını istemiştir. Osman Fikri Sertkaya, Atatürk'ün Türkiyat Enstitüsü kurulması konusunda M. Fuat Köprülü'ye "Fuat Bey cumhuriyeti kurduk, artık Cumhuriyeti ve devletimizi ilmî temeller üzerinde yükseltmek zamanı gelmiştir. Lütfen İstanbul Darülfünûnu bünyesinde Türkiyat Enstitüsü'nü kurunuz." şeklinde direktif verdiğini aktarır (Sertkaya, 2001: 549). Türk dili, Türk edebiyatı, Türk tarihi, Türk sanatı, Türk etnografyası ve Türk coğrafyası alanında araştırmalar yapılarak sonuçlarının Türk ve dünya ilim âlemine duyurulmasını ister. Türkiyat Enstitüsü, Atatürk'ün kültür politikaları kapsamında yer alan, ilk resmi kurum (Uluskan, 2010: 183) olması bakımından oldukça önemlidir. Daha sonra ise Atatürk önderliğinde halkın eğitime ve kültürel gelişimine yardımcı olmak amacı ile halkevleri, Türk tarihini bilimin ışığında aydınlatmak için Türk Tarih Kurumu, Türkçenin incelenmesi için ise Türk Dil Kurumu açılır. Türklük şuurunun geliştirilmesi için dil ve tarih kurultayları düzenlenir. Atatürk de bizzat bu kurultaylara katılarak tartışmaları dinler ve konu hakkındaki görüşlerini bildirir.

Atatürk'ün özellikle üzerinde durduğu konulardan ilki ve en önemlisi dildir. O, Türk dilinin sadece Osmanlı Devleti ile sınırlı kalmadığını, kökeninin çok daha eskilere dayandığını düşünür. Ayrıca Latin harflerinin kullanılması ve dilin sadeleştirilmesi konusundaki çalışmalara da öncülük eder. Bu hususta dil uzmanları ile görüşmelerinin yanı sıra, çeşitli kitapları inceleyerek bu kitapların üzerlerine dil hususunda notlar alır.

Atatürk'ün üzerinde durduğu konulardan bir diğeri ise kültürdür. Kültürün, bir milletin yapı taşları olduğunu bilen Atatürk, Türk kültürünün tohumlarının tarihimizden çok daha öncelerde atıldığı ve çok köklü olduğunu düşünmüştür. Bu düşüncesinin temelini ise yaptığı okumalarda ve katıldığı kongrelerde gördüğü Sümer-Türk bağlantıları oluşturmuştur. Muazzez İlmiye Çığ, Atatürk'ün Sümerlere olan ilgisinin ilk olarak, bir Fransızca kitapta okuduğu ve yanına "mühim" diye not düşüğü "Sümerler Orta Asya'dan gelmiş olabilirler ve dilleri Ural-Altay dillerine benziyor." cümlesi ile başladığını düşünür (Çığ, 2017: 58).

Muazzez İlmiye Çığ'a göre, Atatürk'ün yaptığı okumalar ve katıldığı dil kurultaylarında, Sümerlerin Orta Asya'dan geldiklerini ve dillerinin Türkçeye benzediğini öğrenmesi, ona Sümerlerin köklerinin Türklere dayanmış olabileceğini düşündürür (Çığ, 2017: 58). Bu ve benzeri düşünceler, Türklerin geçmişinin araştırılması ve yeni kurulan devletin bilim insanı açığının giderilmesi için bir kurum ihtiyacı doğurur. Atatürk'ün isteği üzerine 20 Mayıs 1933 yılında İsmet İnönü tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisine verilen bir yasa teklifi ile Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin açılması kararı alınır. Şükrü Ünar'ın aktardığına göre, TBMM tarafından Ankara'da kurulmasına karar verilen bu fakültenin ismini Mustafa Kemal Atatürk koyar ve fakültenin yerini de kendisi belirler. Fakültenin inşaatı devam ederken Mustafa Kemal Atatürk'ün de katılımıyla 9 Ocak 1936 yılında açılış töreni yapılır (Ünar, 2013: 25).

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde öğrenim göreülecek alanlar, Tarih, Coğrafya, Türk Dili ve Edebiyatı, Felsefe, Hindoloji, Alman Dil ve Edebiyatı, Fransız Dil ve Edebiyatı, İngiliz Dil ve Edebiyatı, Arap Dil ve Edebiyatı, Klasik Filoloji, Hititoloji, Sümeroloji, Sinoloji, Hungaroloji, Arkeoloji, Antropoloji ve Etnoloji olarak belirlenir (Koç, 2016: 34). Muazzez İlmiye Çığ'ın aktardığına göre, Atatürk'ün fakültenin kuruluşunda her yerde "Asuroloji" olan bölümün adını "Sümeroloji" olarak değiştirtmesi onun Sümerler konusuna verdiği önemi kanıtlar niteliktedir. (2017: 58)

Atatürk, Türklerin tarihinin ve dilinin binlerce yıl önceye kadar gittiğini ve büyük bir kültüre sahip olduğuna inanır. Bu inancının Türk tarihi ve uygarlığının bir bütün olarak ele alınmasıyla mümkün olacağını bilir. Bu düşüncesinden hareketle disiplinler arası koordineli bir yaklaşımla konunun araştırılıp incelenmesi ve uzmanlar yetiştirilmesi için kurulmasını sağladığı Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesindeki her bölüm ayrı bir öneme ve işleve sahiptir. Tarih ve coğrafya bölümlerinin fakülteadaki işlevi, Anadolu'nun ve Türk halkının tarihinin araştırılması ve bu alanda uzmanlar yetiştirilmesidir. Dil bölümünün işlevi ise Türk tarihine kaynaklık edecek Sümerce, Hititçe, Arapça, Farsça gibi dillerin öğretilmesi ve bu dillerden hareketle Türk dilinin kökeninin araştırılmasıdır. Ayrıca Batı'da yapılan çalışmaların

takip edilmesi için Almanca, İngilizce, Fransızca gibi dillerin öğretilmesi açısından dil bölümünün ayrı bir önemi vardır. Fakültenin bölümleri arasında bulunan arkeoloji ve etnoloji bölümleri ise kültür eserleri ve tarihî belgelerin gün yüzüne çıkarılması ve bu belgelerden hareketle geçmişimizin aydınlatılması açısından oldukça önemlidir.

Fakat fakülte açıldığında eğitim verecek öğretim üyesi konusunda büyük sıkıntılar yaşanır. Burada ders verecek öğretim üyesi kadrosunun oluşturulması için Atatürk'ün büyük öngörüsüyle Cumhuriyet kurulduktan sonra yetenekli öğrenciler, çeşitli dallarda eğitim görmeleri için Batı'ya gönderilir. Ali Rıza Erdem'in aktardığına göre, 1927-28 eğitim-öğretim döneminde 42, 1928-29 eğitim-öğretim döneminde 170, 1929-30 eğitim-öğretim döneminde ise 288 öğrenci yurtdışına gönderilmiştir (2012: 377). Onların yetişip gelmesi de bir hayli zaman almıştır. Muazzez İlmiye Çığ'ın aktardığına göre, 1933 yılında Hitler rejiminden kaçan öğretim görevlileri bir dernek kurarak bu dernek vasıtasıyla gidebilecekleri ülkelere başvuruda bulunurlar. İçinde Amerika'nın da bulunduğu birçok devlet Hitler rejiminden çekinerek bu başvuruları geri çevirmek zorunda kalır. Bunu öğrenen Atatürk, yine büyük bir öngörü ve özveri göstererek bu kişilerin derhal ülkemize getirilmesini ister. 1933 yılında bu öğretim görevlileriyle o dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip'in yaptığı anlaşmada bulunan "Bundan sonra bu kişiler ister sokakta, ister hapiste olsunlar artık Türk devletinin memurdurlar, Alman hükümeti onlara engel olmayacaktır." (Çığ, 2017: 36) maddesi ile de Türkiye'ye gelişleri resmîleşir. Bu eğitim kadrosuyla, hukuk, siyasal bilgiler, ziraat fakülteleri kurulur. Öğretim kadrosu içinden alanında uzman olan kişiler Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine atanır (Çığ, 2017: 35-36). Bu öğretim elemanları yapmış olduğu çalışmalarla Türkiye'ye vermiş olduğu hizmetlerin yanı sıra, aralarında Muazzez İlmiye Çığ'ın da bulunduğu, Türk tarihine, Türk diline ve Türk kültürüne hizmet eden birçok bilim insanı yetiştirir. Fakültenin bölümleri arasındaki Sümeroloji bölümünün de ayrı bir önemi ve işlevi vardır. Türklerin ana yurdu olan Orta Asya'da yaşamış ve dilleri Ural-Altay dillerine benzeyen Sümerler ile Türklerin bağlantısı ispatlandığında, Türklerin dilinin ve tarihinin de binlerce yıl öncesine dayandığı kanıtlanmış olacaktır.

Atatürk, Türk tarihinin ve dilinin binlerce yıl öncesine dayandığı fikri doğrultusunda, Sümerlerin Türk kültürüyle ve Türk diliyle olan bağlantılarının tespit edilmesini ister. Muazzez İlmiye Çığ'ın aktardığına göre ise bu isteğe ilk cevap veren Hitler'den kaçıp Türkiye'ye gelen ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde kendisinin de hocası olan B. Lansberger'dir. B. Lansberger, 1937 yılında yapılan 2. Uluslararası Tarih Kongresi'ndeki bildirisinde, Sümer ülkesine doğudan gelerek Akad krallığına son veren Gut/Kut halkının kral adlarının, Türk adı olduğunu ortaya koyarak Atatürk'ün düşüncesini destekler (Çığ, 2017: 59).

Osman Nedim Tuna ise "Sümer ve Türk Dillerinin Tarihi İlgisi ile Türk Dilinin Yaşı Meselesi" adlı eserinde, Türkçe ile Sümercede 168 kelimenin ortak olduğunu tespit eder. Böylece Türklerin en az M.Ö. 3500'lerde yaşadığını ve de Türk Dili'nin zamanımızdan 5500 yıl önce müstakil bir dil olarak varlığını ispatlamış olur (Tuna, 1990: 50-51).

Türkçe ile Sümerce kelimelerin karşılaştırmasını yaparak Atatürk'ün düşüncesini delillerle kanıtlayan bir başka isim ise Selahi Diker'dir. Muazzez İlmiye Çığ'ın aktardığına göre Selahi Diker ömrünün 40 yılında bütün dillerle ilgilenir ve bu arada da Sümerce ile Türkçe arasında karşılaştırmalar yapar. Bütün dillerin anasının Türkçe olduğunu "Anadolu'da On Bin Yıl, Türk Dilinin Beş Bin Yılı, Eski Kayıp Dillerin Çözümü" adlı eserinde kanıtlamaya çalışır (Çığ, 2017: 59).

Bir mimar olan Ünal Mutlu ise kubbe mimarisinin tarihini araştırırken bu mimarinin Sümerlere dayandığını tespit eder. Muazzez İlmiye Çığ'ın aktardığına göre "Ünal Mutlu da uygarlığın başlangıcının Sümerlerle olduğu düşüncesiyle, uygarlığa ait kelimelerin izlerini Sümerlerde arar." (2017: 59) Sümerce sözlükleri elindeki Türk dillerine ait sözlüklerle karşılaştırarak pek çok kelimenin fonetik ve anlam bakımından Türkçeye uyduğunu görür (Çığ, 2017: 59). Bütün bunları topladığı "Dünya Uygarlıklarında Türk Dili ve Kenger Uygarlığı" adlı eseri, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfınca 2007 yılında yayımlanır.

Bu alanda yapılmış çalışmalar arasında Muazzez İlmiye Çığ'ın, Sümer-Türk ilişkisini incelediği makaleleri ve kitaplarının yeri de büyük bir önem arz etmektedir. Bunlar arasında "Sümerlilerde Tufan,

Tufan'da Türkler" adlı eserinde, jeolojik bulgulara dayanarak ve Sümer-Türk efsanelerini karşılaştırarak Sümerlerin Türklerin bir kolu olduğunu ve Asya'dan göç ettiklerini kanıtlamaya çalışır. "Sümerliler Türklerin Bir Koludur" adlı eserinde ise Türkler ile Sümerler arasındaki kültür ve dil bağlantılarını bir araya getirir. Bu bağlantıları da kitabında: "Ortak Adlar", "Sümer-Türk Bağlantısı İle İlgili Arkeolojik Bulgular", "Sümer-Türk Destanlarının Karşılaştırılması", "Sümer-Türk Efsanelerindeki Bağlantılar", "Masallar, Bayramlar, Ayinler ve Semboller Arasındaki Bağlantılar", "Dil Bağlantıları" ve "Ekler" başlıkları altında derinlemesine inceler. Ayrıca "Orta Doğu Uygarlık Mirası I-II", "Uygarlığın Kökeni Sümerliler I (Tarihte İlk Edebi Eserlerden Seçmeler)", "Orta Doğu Uygarlık Mirası II (Sümerlilerde Günlük Yaşam)" adlı eserlerinde de Sümerlerden günümüze ulaşan kültür izlerine değinir. Muazzez İlmiye Çığ Atatürk'ün açtığı yolda önemli çalışmalara imza atarak, Sümer-Türk bağlantısını kanıtlamaya çalışır.

Yukarıda adlarını andığımız bilim insanlarının dışında Olcas Süleyman'ın "Az İ Ya" adlı eseri de bu konuda yapılmış çalışmalar arasında önemli bir yere sahiptir. Muazzez İlmiye Çığ'ın aktarımına göre Olcas Süleyman eserinde Slav destanlarındaki Türk etkileri ile 60 Sümerce-Türkçe kelimeyi karşılaştırır (Çığ, 2017: 60).

Sümer-Türk bağlantısının tespiti noktasında yapılan diğer çalışmalar Atakişi Celiloğlu Kasım'ın "Sümerce Kesin Olarak Türk Dilidir" ile Begmyrad Gerye'in "5000 Yıllık Sümer-Türkmen Bağları" adlı eserleridir (Çığ, 2017: 61).

Atatürk, Türkiyat Enstitüsü, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi gibi kurumlar açtırmasının yanı sıra, Türkiye'de yapılan arkeoloji çalışmalarını da destekleyerek tarihe kaynaklık edecek belgelerin müzeler, kütüphaneler ve arşivlerde toplanması için bir kültür müdürlüğü kurdurur. Hatta Şükrü Ünar'ın aktardığına göre, 1933 yılında Atatürk'ün teşebbüsleri ile başlayan Ahlatlıbel kazısının tüm giderlerini Atatürk kendi cebinden karşılar (Ünar, 2013: 68). Bu bile onun Türk tarihinin ve kültürünün araştırılmasına verdiği önemi ve gösterdiği çabayı anlatmaya yeter.

Sonuç

Devletin ve milletin bütünlüğünün sağlanması için kültür birliğinin gerekli olduğunu düşünen Ata-

türk, bu kültür birliğini sağlamak için ortak paydamız olan Türk dili, tarihi ve kültürünün araştırılması, köklerinin ne kadar eskiye dayandığının ispatlanması konusunda araştırmacıların önünü açmıştır. Kendisinden sonra yetişecek olan Türk aydınlarına da kendisinde var olan bu kültür bilincini miras bırakmıştır. Türk kültürünün, tarihinin ve dilinin bilimin ışığında araştırılması ve ne kadar köklü olduğunun ispatlanması için açılan kurumlardan ve yapılan çalışmalardan desteğini hiçbir zaman esirgememiştir.

Atatürk'ün Sümerlere olan ilgisinin sebebi dillerinin Türkçeye benzemesi, Mezopotamya'ya Orta Asya'dan gelmiş olabilecekleri düşüncesi ve Sümer-Türk kültüründeki paralelliklerdir. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde "Asuroloji" olarak açılacak bölümün adını "Sümeroloji" koydurması, yaptığı okumalarda Sümerlerle ilgili bölümlerin üzerine notlar alması, katıldığı dil kurultaylarında Sümerlerle ilgili görüş bildirmesi araştırmacıların ufkunu genişletmiştir. Atatürk'ün açtığı bu yolda birçok araştırmacı, Sümer dili ve kültürü ile Türk dili ve kültürü arasındaki benzerlikleri tespit etmiş ve Türklerin binlerce yıl önce de tarih sahnesinde var olduklarını kanıtlamıştır.

Kaynakça

Çığ, M. İlmiye (2017); Atatürk ve Sümerliler, Ankara, Kaynak Yayınları.

Tuna, Osman Nedim (1990); Sümer ve Türk Dillerinin Tarihi İlgisi ile Türk Dilinin Yaşı Meselesi, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Erdem, Ali Rıza (2012); "Atatürk'ün Liderliğinde Üniversite Reformu: Yükseköğretim ve Bilim Tarihimizde Dönüm Noktası", BELGİ Dergisi, S.4, Denizli, s.376-388.

Güngör, Erol (2007); Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul, Ötügen Neşriyat.

Koç, Bekir (2016); "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Kuruluş Süreci, İlk Mezunları ve Halil İncancık, OTAM, S. 40, Ankara, s.27-43.

Sertkaya, Osman Fikri (2001), "Atatürk ve Türk Dili", Türk Dili Dergisi, S. 599, Ankara, s.549-564.

Uluskan, Seda Bayındır (2010), Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi.

Ünar, Şükrü (2013), Atatürk Döneminde (1923-1938) Eski Eser Politikaları ve Türkiye'de Yapılan Kazı Çalışmaları, Konya Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Giriş

Çorum yöresi âşıklık geleneğinin genel özelliklerini verdikten sonra, Çorum Halkevi tarafından 15 Nisan 1938'de ilk sayısıyla yayın hayatına başlayan ve Ağustos 1946'da 61 sayısıyla yayın hayatını tamamlamış olan Çorumlu Dergisi'ndeki Çorumlu âşıkları vermeye çalışacağız. Çorum yöresi âşıklık geleneği ve âşıkları yapacağımız bu çalışmaya sığmayacak kadar geniş bir alanda olduğu için temel amacımız Çorumlu Dergisi'ndeki Çorumlu âşıkları tespit etmekle sınırlı kalacaktır. Dergide Âşık Ömer, Ceyhunî, İlhamî, Kâzım, Âşık Rıfat, Âşık Bedri, İz'anî, Seyhunî, İsyânî, Noksanî, Seher Aptal, İrfanî, Nihanî, Viranî, Hakimî, Mevcî, Turabî, Âşık Haydar Bektaş, Gazi Beydili, Kul Mustafa, Deli Boran, Derviş Mehmed ve Kadir Uslu gibi birçok âşıktan bahsedilmiştir. Makalede bu âşıklar içerisinde Çorumlu olan aynı zamanda hayatı ve edebi kişiliği hakkında bilgi bulunan Kul Mustafa, Deli Boran, Derviş Mehmed ve Kadir Uslu gibi âşıklar ele alınıp değerlendirilmiştir.

Çorum Yöresinde Âşıklık Geleneği

“Âşık; sazlı (telden), sazsız (dilden), doğaçlama yoluyla, kalemlle (yazarak) veya bu özelliklerin birkaçını birden taşıyan ve âşıklık geleneğine bağlı olarak şiir söyleyen halk sanatçısıdır. Bu söyleme biçimine ‘âşıklık-âşıklama’, âşıkları yönlendiren kurallar bütününe de ‘âşıklık geleneği’ denir. Âşıklar, saz çalan, usta-çırak ilişkisi içinde yetişen, bir edebiyat geleneği oluşturan, doğaçlama şiir söyleyen, atışma yapabilen, bade içtiğini belirten veya bu özelliklerin bir bölümünü bünyelerinde toplayan şairlerdir” (Artun 2009: 1-3).

“Âşık şiiri, sözlü kültür ortamında ortaya çıkan bir gelenektir. Âşıklık geleneği tekke edebiyatı ve ozanbaksı geleneğiyle beslenmiş olmakla beraber kendine özgü bir icra töresi olan bağımsız bir edebiyattır” (Artun 2009: 34). “Âşıklık geleneği, kültür varlığının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Âşıklık çağlar süren deneyimlerden geçerek biçimlenmiş, kendine özgü icra töresi, geleneğe dayalı yapısı, âşık olmak ve âşıklığı sürdürmek için uyulması gereken kuralları olan bir gelenektir. Âşıklar bağlı buldukları geleneği ve halk kültürünün bütün değerlerini şiirlerinde anlatarak Türk kültürünün ortak bir yaşam ve değerler bütünü olmasına çağlar boyu hizmet etmiştir. Âşıklar şiirlerinde toplumsal, tarihsel, bireysel olgu ve durumlar

karşısında halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmeleri bakımından Türk kültürünün korunmasında kültür taşıyıcıları olarak görev yapmaktadırlar. Âşıklar dışa dönüktür, siyasal ve toplumsal olaylara karşı duyarlıdırlar. Onlar tanık olduğu, yaşadığı ve duyduğu olumsuz durumları yargılar eleştirir. Âşık şiiri halk arasında mayalanmış, halkın kültür yapısını, dokusunu şekillendirmekte önemli rol oynamıştır” (Artun 2012: 453-454).

Çorum yöresi birçok yönden olduğu gibi âşıklar bakımından da çok verimli bir yöremizdir. “Şiir birikiminin kökeni 13. yüzyıla yani Çorum yöresinin en eski şairi Elvan Çelebi'ye kadar dayanmaktadır. Elvan Çelebi'den günümüze kadar, Çorum yöresinde pek çok âşık yetişmiştir” (Ercan 1998: 9). Bu âşıkların içerisinde özellikle Alevi-Bektaşî âşıklarının etkisi büyüktür. Çorum yöresi âşıklarının eserlerine yazma divanlar, şiir mecmuaları, cönkler ve tarihi belgelerin aracılığıyla ulaşmaktayız.

Çorum âşıklık geleneği içerisinde çıraklık önemli yer tutmaktadır. Usta âşıklar, çırak adayının saza ve söze yatkınlığına, hafızasının sağlamlığına bakarak sınava tabi tutarak değerlendirir. Usta gittiği yerlere çırağını da götürür. Saz ve söz meclislerinde yanında bulundurulur. Âşık çırağına uygun gördüğü mahlası verir. Çorum yöresi âşıkları geçmişte köy odalarında, köy kahvelerinde, özel günlerde ve toplantılarda sanatlarını icra etmişlerdir. Bazı âşıklar, çevrelerinde yasayan âşıklardan etkilenme sonucunda âşıklığa meyletmişlerdir. Çorumlu âşıkların hepsi, mutlaka şiirlerinde aşka yer vermişlerdir. Aşk duygusu, genel anlamdaki âşıklık geleneğinde olduğu gibi Çorum'da da âşıklığa başlamada önemli bir etkidir. Bunların yanında soya çekim şeklinde, babadan oğula bir takım şairlik özelliklerinin devam ettirildiğini de görebiliriz. Ayrıca Çorum âşıklık geleneği içerisinde rüya ve bade motifi de önemli yer tutmaktadır. Çorum yöresinde geçmişten günümüze kadar âşıklar üzerinde yapılan incelemelerde âşıkların çoğunda rüya ve bade motifinin görüldüğü tespit edilmiştir. Fakat “Alevi-Bektaşî âşıklarının genelinde rüya ve bade içme motifine inanmadıkları, bu inancın geçmiş zamanlarda kaldığını o mertebeye ulaşacak şu anda pek âşık kalmadığını belirtmişlerdir” (Oğuz-Gürçayır 2007: 21). Çorum âşıklık geleneği içerisinde âşıkların genelde mâni, koşma, semai, destan v.s. gibi nazım biçimlerini kullanarak şiirler yazdıkları bilinmektedir. Alevi-Bektaşî

kültürü içindeki âşıklar ise devriye, düvazımam, nefes, maktel-i Hüseyin, mersiye, methiye, şathiye, v.s. gibi nazım biçimleriyle ürünler vermişlerdir. Konu olarak aşk, sevgi, din, doğa, hasret, ayrılık, gurbet v.s. gibi konular ağırlıktadır. Alevi-Bektaşî âşıklarının şiirlerinde ise Hz. Ali ve Ehl-i beyt sevgisi, on iki imama bağlılık, Kerbela olayı, Hacı Bektaş-ı Veli ve diğer tarikat büyükleri hakkında anlatılan menkıbeler ve Alevi-Bektaşî felsefesi geniş bir biçimde işlemişlerdir.

Çorumlu Dergisi'ndeki Çorumlu Âşıklar

Çorumlu dergisi, Çorum Halkevi tarafından 15 Nisan 1938'de ilk sayısıyla yayın hayatına başlamış, Ağustos 1946'da 61 sayısıyla yayın hayatını tamamlamıştır. Çorumlu'nun sorumlu müdürlüğünü 1-16 sayılarında Eczacı Bedri Bilginer, 17-33 sayılarında Pertev Kalelioğlu, 34-61 sayılarında ise emekli öğretmen Nuri Uğur yürütmüştür. 16. sayıdan sonra dört ay, 37. sayıdan sonra 12 ay, 51. sayıdan sonra altı ay, 55. sayıdan sonra da dokuz ay ara verdikten sonra yayımlanabilmiştir. 9-10; 34-35; 36-37 ve 49-50. sayıları çift sayı olarak yayımlanmıştır. 61 sayılı derginin toplam sayfası 1804'tür. Derginin yazı kadrosu genelde Çorumlu aydınlardan oluşmuştur. Bu aydınlar arasında öne çıkan kişi Eşref Ertekin'dir. Halkevi başkanı Bedri Bilginer derginin ilk sayısında "**Çorumlu'yu Neden Çıkarıyoruz?**" başlıklı yazısında Dil, Tarih ve Edebiyat şubeleri tarafından Çorum yöresinde birçok derleme yapıldığını, yapılan bu derlemelerin Çorum yöresine önemli katkı sağlayacağı, ayrıca Çorum ve çevresine ait tarihi ve kültürel ürünlerin ortaya çıkarılmasına ihtiyaç duyulması sebebiyle yayın hayatına başladığı belirtilmiştir. Bu yazının devamında "**Çalışma Programımız**" adlı başlık altında ise derginin yapacağı faaliyetler 32 madde halinde sıralanmıştır. Konu başlıkları olarak dergide Çorum ve çevresinin âşıtları, özdeyişleri, gelenekleri, halk inanışları, bilmeceleleri, türküleri, destanları, manileri, alkış ve kargışları, tarihî eserleri, menkıbeleri, sanatları, yiyecek ve içecekleri, halk hekimliği, çocuk oyunları, halk şiirleri ve oyunları hakkında ayrıntılı olarak bilgiler verilmiştir. Ayrıca bu başlıklar içerisinde halk şairleri ve âşıklarından Çorumlu olanlar aşağıda değerlendirilmiştir.

1. Kul Mustafa

Çorumlu dergisinin 15 Mayıs 1938 yılında yayımlanan 2. sayının 16. sayfasında Neşet Köseoğlu tarafından Kul Mustafa mahlaslı şairden bahsedilmektedir. Nazmi Tuğrul'un "**Çorum Tarihi ve Coğrafyası**" adlı eserinde isimsiz olarak aldığı "Kapusuz Kasidesi"ne

dayanarak Fuad Köprülü'nün bu eseri "**Kayıkçı Kul Mustafa**" adlı eserine aldığından söz edilmiştir. Çorum tarihi ile ilgili yaptığı tetkikler sırasında İstanbul'da basılmış 1163 tarihli Kurdoğlu Süleyman Bini Mustafa'ya ait Türkçe bir vakfiye tesadüf ettiğini belirtmiş. Kul Mustafa'nın Kaside Kapusuz adlı eserinin 9-10-21. parçalarındaki Müsellim Kurdoğlu Süleyman yazması ve bu kasidelerin Kurdoğlu zamanını anlatmasından dolayı Kul Mustafa'nın 17. yüzyılda yaşamış olan Kul Mustafa olmadığı aynı zamanda Nazmi Tuğrul'un da yazdığı gibi Abaza zamanında da olmadığını, bunun yerli şairlerden aynı adda biri tarafından yazıldığını belirtmiştir. Bahsedilen destanın örneği şu şekildedir:

9

*Müsellim ağa bu işte oldu merdane
Vücutun sarfedüp de çıktı meydana
Kapusuz askeri geldi Elvane'¹
Cengi harpler kalede çalındı gitti*

10

*Kurdoğlu Çoruma verdi nizam
Geydi alâtı harbi esbabı darbi
Ebvabi maharipte zal ola dengi
Meydanda mertliği bilindi gitti*

21

*Kurd oğlu ol gün oldu Süleyman
Nerreşir devlere vermezdi aman
Kendüde kalmadı zerrece isyan
Defteri amalîne cennet yazıldı gitti*

Kul Mustafa mahlaslı destanın şive özellikleri bakımında değerlendirilmesi noktasında da Çorum ağzına tamamen uyduğundan dolayı Kul Mustafa'nın Çorum yöresi halkından olduğuna inandığını dile getirmiştir. Bu yorumlamalarına ilaveten, Eşref Ertekin tarafından bulunan Kul Mustafa'ya ait iki metne daha tesadüf edildiğini, bu metinler içerisinde de Çorum'da kullanılan kelimelere rast geldiğini ve Kul Mustafa'nın Çorum yöresinden olduğunu kanıtlamada çok değerli olduğunu söylemiştir. Ayrıca bulunan bu metinlerin birinde mahlas olarak Mustafa diğerinde ise Kul Mustafa şeklinde kullanıldığını, her iki metinde de mahlası kullananın öksüz olduğunu belirttiği için aynı kişi olduğunu kabul etmiştir. Bu metinlerin asıllarının Milli Kütüphanede 880/175 sayısında kayıtlı bir cönkte olduğunu eklemiştir. Bu iki metinde öksüz ve mahlasların geçtiği bölümler şöyledir:

İlk metin;

*Çulhalık getirdim düze
Kumaşlar kestirdim size*

¹ Baba İlyas-i Horasaninin torunu Elvan Çelebi'nin tekkesinin bulunduğu köydür. Mecitözü'ne bağlıdır.

Benim gibi bir öksüze
Esirgemen verin kızlar
Mustafa der azma ile
Yar bulunmaz gezme ile
On beş dirhem kazma ile
Mezarımı kazın kızlar

İkinci metin:

Benim sevdiğim gelir şundan arı
Taramış zülfünü etmiş timarı
Alt dudağı abı zemzem misali
Veripte ağzıma kandırdı beni
Kul Mustafam eder talihim iyi
Merhamete gelmiş öksüzün deyi
Sarıldım incecik beline kavi
Ateşi aşkıma yandırdı beni

Derginin 15 Eylül 1938 tarihli 6. sayısının 7 ve 8 sayfalarında Çorum yöresi halkından olan Kul Mustafa'nın cönklerde bulunan iki metnine yer verilmiştir. Verilen bu iki metnin örneği şu şekildedir:

İlk metin:

Sendemi öğrendin cefa kılmayı
Hançer alıp dertli sinem delmeyi
Tenezzül etmezsin bize gelmeyi
Ya koçulurmusun² size gelince
Kul Mustafa eder bekler yoluna
Rakıpler de demiş gönce gülüne
Yad ellerde koçmuş ince beline
Ya koçulmam derdin söze gelince

İkinci metin:

Siyah zülfmah yüze eylemiş perde
Sen uğrattın benu bin türlü derde
Ben kendi halimde gezdiğim yerde
Arayıp bergüzar vermeye idin
Kul Mustafam eder cane der kasdın
Çok ağlattı beni gözleri mestim
İncitme sevdiğim severim dostum
İncitirsem güzel olmya idin

2. Deli Boran

Çorumlu dergisinin 15 Ağustos 1938 yılında yayımlanan 5. sayısının 14. ve 15. sayfalarında Ziya Gürel tarafından Deli Boran adlı âşık hakkında şu açıklamalar yapılmıştır: Deli Boran veya Boran Baba Çorum'un Sarımbey köyündendir. Bu köy ve bulunduğu vadideki köyle Kuyumcu aşiretinden olduğunu, 1310 (1892) tarihlerine doğru buraya göçtüğü belirtmiştir. Doğum ve ölümü hakkında bilgi verilmemiştir. Birçok âşık gibi Deli Boran'ın da Kerbelâ'ya hacca gittiği, Irak'ı, Suriye'yi dolaştığı, torunları tarafından pek fazla bilinmediğini ve cönklerde eserlerine pek az

rastlandığını belirtmiştir. Sefil Ahmed ile çağdaş olduğu, Ermeni aşug Zeki ile karşılaştığı söylenmektedir. Bu karşılaşma için söylediği dörtlükler:

Püryan eylediler hakkım illere
Yene sen mi geldin gül yüzlü benim
Seni bekçi derler yüce bellere
Dem kadem getirdin hırkası şallım
Er olanlar menziline yetişir
Kan kanı görür de kaynar katışır
Seher vakti can bülbülün ötüşür
Sünbülü reyhanım yer konca güllüm
Deli Boran karşındaki yavru baz
Bir tüyünün vasfın etsem yine az
Dilberlerin cümlesinde serifraz
Kesme selâmın ey şirin dillim

Ziya Gürel yazısının devamında Deli Boran'ın iki deyişine yer vermiştir. Bu iki deyişten örnekler şu şekildedir:

Birinci deyişten

Mizanı geçmeğe yükruk at gerek
Gerçek aşıklara coş fırkat gerek
Müşkil halletmeğe kâmil zat gerek
Tarikatın kapuları bozuldu
Boran der ahır mehdi gelecek
Rakibi hep bölük bölük bölecek
Aynel yakın alâmetler olacak
Çok ikrarlı ikrarından üzüldü
İkinci deyişten:

Gönül vaz mı gelir kaşı karadan
Tecellâmız nasip eyle yaradan
Sürünecek söyler rakip aradan
Bilmezler mi anda sıralarını
Bu aşkın elinden sinem ezgündür
Ceset candan can cesetten bezgündür
Deli Boran Haydar ile bozgundur
Kim düşüp bulacak aralarını

3. Derviş Mehmed

Çorumlu dergisinin 29 Birinciteşrin (Ekim) 1938 yılında yayımlanan 7. sayısında 20. ve 24. sayfalar arasında Ziya Gürel tarafından Derviş Mehmed adlı âşık hakkında şu açıklamalar yapılmıştır: Alaca ilçesinin İmad köyündendir. Derviş Mehmed hakkında Halid Bayrı'nın "Halk Şairleri Hakkında Küçük Notlar" adlı kitabında hakkında fazla bilgi bulunmadığını sadece Bektaşî şairi olarak bilindiğine değinilmiştir. Derviş Mehmed'in ne zaman yaşadığı hakkında bilginin olmadığına hatta köyünün yaşlıları tarafından da bilinmediğine değinilmiştir. Köyde sadece birtakım söylentilere dayanarak, köyün uzağında bir mağarada yaşadığı, sefil bir kılıkta olduğu çok az yemek yediği

ve herkesin kalbinden geçeni hemen bildiği belirtilmiştir. Derviş Mehmed şairliğe ise şu şekilde başlamış: Âşık olmak isteğine düşen Mehmed'e rüyasında kırk gün köyün yanındaki pınar başında ibadetle uğraşırsa muradına ereceği söyleniyor. Kırk gece pınar başında bekleyen Mehmed son gece sabaha yakın bir zamanda çorbacı kılığında mavi gözlü, çirkin yüzlü bir atlı görür, hemen sen benim aradığım adamsın diye yakasına yapışır. Adam, bırak beni ben senin aradığın değilim, Yozgat'a mal almaya gidiyorum dedi ise de Mehmed, Hızır sandığı atlıyı bırakmaz. Atlı, Mehmed'in gözlerini sıvar, sırtına bir şamar vurur ve hemen gözden kaybolur. Böylece Hızır'dan himmet almış olan Mehmed'in dili çözülür ve orada şu deyişi söyler:

*Her sabah her sabah çıkıp salınan
Hemen mevaliye benzer bu gözler
Siyah zülfün mah yüzüne bölünen
Hemen mevaliye benzer bu gözler
.....*

*Derviş olan kadim olur postuna
Gece gündüz muhabbetin dostuma
Seher vakti yol uğrattın üstüme
Hemen mevaliye benzer bu gözler*

Gürel, Mehmed'in asıl himmeti Hızır'dan önce Çorum'un Çanakçı köyünde türbesi bulunan Şah İsmail diye tanınan derviş İsmail'den aldığını söylemiş ve ustasının Mehmed'e darıldığı için Sultanım adlı aşığıdaki deyişi söylediğini belirtmiştir.

*Gül yüzlü güneşin neme gücendin
Araya su katan eldir Sultanım*

4. Kadir Uslu

Çorumlu dergisinin 1 İkinci Kânun (Ocak) 1942 yılında yayımlanan 33. sayısının 24. ve 26. sayfaları ile 1 Şubat-Mart 1942 yılında yayımlanan 34-35. sayısının 9. ve 15. sayfaları arasında Sıtkı Aktan tarafından Kadir Uslu adlı âşık hakkında şu açıklamalar yapılmıştır: 1285 (1869-70) tarihinde Osmaniçik'in Yazı Mahallesinde doğmuştur. Babası Ahmed Efendi, Koca Mehmet Paşa camii kayyumudur. Âşık Kadri'nin ağzından babasının hayatı: "Babam iki defa evlenmiştir. Kendisi 60 yaşlarında iken ilk karısı ölmüş, bunun üzerine Osmaniçik'ten Debbağ esnafından Ali ağanın 20-22 yaşlarındaki bakire kızı Emine ile evlenmiş, bir iki sene sonra da ben dünyaya gelmişim. Babam okumaya meraklı ve pek az miktarda şiire kabiliyeti olan bir kişi idi."

Kadir Uslu, 7-8 yaşlarında mahallesinin medresesinde ilk tahsiline başlamış. Daha sonra Kızıl Hasanoğlu dairesi büyük medresesine devam etmiş Mantık'a kadar okumuş. 1305 (1882) yılında babasının vefatı üzerine zoraki olarak okuldan ayrılmış fakat okuma

ve araştırmayı bırakmamıştır. Gençlik döneminde şiir yazmaya ve saz çalmaya başlamıştır. Bu dönemde yazdığı koşma, destanlar ve divanlarla dolu olan defteri kaybolmuştur. Daha sonraki yıllarda meydan şairleri arasında ve oturma odalarında yer bulmaya başlamıştır. 1308 (1892-93) yılında asker olarak İstanbul'a gitmiştir. İki yıl aradan sonra tekrar Osmaniçik'a dönmüştür. 1310 (1894-95) yılında evlenmiş, başından üç nikah geçmiştir. İlk karısı çocuk üzerine ölmüş, ikinci karısından bir kız, iki erkek çocuğu dünyaya gelmiştir. İkinci karısının ölümü üzerine, üçüncü evliliğini yapmıştır. Üçüncü evliliğinden dört kız, iki erkek çocuğu dünyaya gelmiştir.

Âşık Kadir Uslu'nun hayatının en cazip ve enteresan kısmı İz'ani, Ceyhunî ve Seyhunî gibi meydan şairleriyle karşılaşmaları teşkil etmektedir. İz'ani ile karşılaşmasını Kadir Uslu şöyle anlatır: "İlk tanıştığım şair Erzurum taraflarından gelen İz'ani adındaki şairdir. İz'ani saz çalamazdı, daha ziyade Emrah'tan, Nuri'den, Zihni ve Dertli'den ezberlemiş olduğu şiirleri okurdu. Yanında ise Çorumlu bir bağlamacı sazı ile arkadaşlık ederdi. İlk defa usta bir şairle karşılaşıyordum. Nihayet davetli bulunduğumuz Hacı Hafız ağanın odasında sazlara düzen verilmeye başlandı. İz'ani bittabi usta olduğu için ilk olarak o başladı. Divan, Koşma, Kerem, Garip, Kalender gibi şeyler sıra ile söylendikten sonra sıra destana gelince, orada hazır bulunan davetlilerin isteği üzerine tekellüm yapıldı." Yapılan tekellümden hatırında kalan kısmını şu şekilde nakleder:

*İz'ani: Erzurumdan beri çok âşık gördüm
Pamuktan kazıldan çok çorap ördüm
Mısır tarlasında iş etmiş gördüm
Ayının balağı Âşık Kadriya*

Kadriya: *Tekellüm bahçesi dikendir
Ayağına batar sakın giderken
Kalbur elek sele sepet örerken
Kırarsın kasnağı Âşık İz'ani*

Kadir Uslu, İz'ani'den sonra Hulusî ve Mir'atî adlarındaki iki şairle karşılaşmış ise de bu karşılaşmalar da söylenen şiirler zamanla unutulmuştur. Bir diğer karşılaştığı şair ise Tokatlı Nuri'nin çırağı olan Zileli Ceyhunî'dir. Kadir Uslu, Ceyhunî ile karşılaşmasını şöyle hikayeler:

"Ceyhunî meydan şairi olup Osmaniçik'a birkaç defa gelmiştir. İlk gelişi Mir'atî ve Gayretî ile olmuştur. Ceyhunî ilk geldiği zamanlarda 45-50 yaşlarında idi. Uzun boylu, kara sakallı, beyaz fes üzerinde emir sarık (yeşil sarık) sarar, cübbe gibi bir lata giyerdi. Dokuz telli çöğür çalardı. Sesi çok güzeldi ve davudî idi. Daima kendi eserlerini okur, başka şairlerin şiirlerini okumaz ve

söylemezdi. Bazen Nuri'den ve Emrah'tan bazı koşmalar okur bunlar hakkında izabat verirdi. Böylece ustalarına bağlılığını gösterirdi. Bu ilk gelişinde ben bu üç şair arasına katılamamıştım. Ceyhunî ikinci defa Hacı Hasan hanına misafir gelmişti. Bende hana gittim, hancı beni şaire takdim etti. Bir müddet konuştuktan sonra Ceyhunî bana: ' Evlat bu gece seninle hasbihal edelim, hanın kahvesinde biraz saz çalalım. Sen bana yardım edersin. Birkaç kuruş yol parası çıkarırız dedi.' Hoş beşten sonra Ceyhunî sazını düzene koydu. İlk olarak bir gazel söyledikten sonra divana geçti. Onun peşinden bende bir divan söyledim. Sırasıyla koşma, kerem, garip, taşlama, kalender, semai, destan ve son olarak da tekellümlü sazı bıraktık." Kadri ile Ceyhunî arasında söylenen tekellümden bir örnek şu şekildedir:

Ceyhunî: Seni arzu ettim geldim buraya
Kalem şûarası Âşık Kadriya
Tekellüm şan verir zevku safeya
Gönülümün ziyası Âşık Kadriya

Kadriya: Bende meftun idim şöhretine hem
Gelse de görüşsek der idim herdem
Size hürmet etmek benimçün elzem
Âşıklar babası Âşık Ceyhunî

Sonuç

Çorum yöresi âşıkların yetişmesi ve âşıklık geleneğinin özelliklerinin belirlenmesi bakımından çok derin bir geçmişe sahiptir. Yöredeki sosyal hayat içerisinde Alevi-Bektaşî kültürünün etkisi, civar yörelerin âşıkları ve şairleriyle etkileşim, yöre âşıklarının Türkiye'nin birçok yerine yaptığı geziler ve katıldıkları âşık toplantıları v.s. gibi özellikler sonucunda Çorum yöresi âşıklık geleneğinde önemli derecede çeşitlenme görülmektedir. "Şiir birikiminin kökeni 13. yüzyıla yani Çorum yöresinin en eski şairi Elvan Çelebi'ye kadar dayanmaktadır. Elvan Çelebi'den günümüze kadar, Çorum yöresinde pek çok âşık yetişmiştir" (Ercan 1998: 9). 13. yy.'dan günümüze kadar Çorumlu âşıkların Türkiye sahası âşıklık geleneğine sağladığı katkı göz ardı edilemez derecededir. Bu âşıkların içerisinde özellikle Alevi-Bektaşî âşıklarının etkisi büyüktür. Alevi-Bektaşî düşüncesinde halka hizmet ile Halka ulaşmak bir amaçtır. Halkın sorunlarını bıkmadan, yorulmadan dile getirmişler, evlerinden ayrılarak diyar diyar gezmişler ve halkın sıkıntılarını, hayatlarını, geleneğini, ellerinde sazlarıyla meclislerde, ocak başlarında, şölenlerde ve daha birçok yerde nefesler, türküler söylemişler, hikayeler anlatmışlardır.

Çorum yöresi âşıklarının eserlerine yazma divanlar, şiir mecmuaları, cönkler ve tarihi belgelerin aracılığıyla ulaşabilmekteyiz. İncelediğimiz Çorumlu dergisi de

yörenin âşıklarına ulaşmakta önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Dergide Çorum yöresi âşıklarından Kul Mustafa, Deli Boran, Derviş Mehmed ve Kadir Uslu gibi âşıkların hayat hikayeleri, usta âşıklarla karşılaşmaları ve şiirleri hakkında verdiği bilgiler bakımından çok kıymetlidir. Çorumlu âşık olan Kul Mustafa'nın, 17. yüzyılda yaşamış olan Kul Mustafa olmadığı, destanında kullandığı mahlastan ve Çorum ağız özelliklerinden dolayı Kul Mustafa'nın Çorum yöresi halkından olduğu belirlenmiştir. Deli Boran hakkında yapılan çalışmayla ise Sefil Ahmed ile çağdaş olduğu, Ermeni aşug Zeki ile karşılaştığı bu açıklamalara dayanarak Deli Boran hakkında bazı bilgilere ulaşılmıştır. Derviş Mehmed hakkında yapılan çalışmada iki bilgiye ulaşılmıştır. İlk bilgi Derviş Mehmed'in gördüğü bir rüyanın sonucunda âşıklığa başladığı, ikincisi ise rüya görmeden öncede Derviş Mehmed'in bir ustası olduğu ve âşıklığa onun yanında başladığı belirtilmiştir. Âşık Kadri'nin ise dönemin usta âşıkları ile birlikte meclislere katılarak âşıklığının gelişmesine sağladığı katkıyı ve dönemin diğer önemli âşıkları hakkında bilgilere ulaşılmıştır.

Çorum Halkevi araştırmacıları yörede dergi vasıtasıyla geniş bir sahada faaliyet göstermişlerdir. Âşıkların eserlerini belirlemeye ve onları tanıtmaya büyük önem vermişlerdir. Çorum yöresi âşıklarının yanında civar yörelerdeki âşıkları da dergide yer vermişlerdir. Türküler, şiirler, destanlar, masallar, bil-meceler, mâniler gibi ürünleri derleyip tasnif ederek halkbilimin bütün kollarında faaliyet göstermişlerdir. Çorumlu Dergisi'nde yapılan bu çalışmalarla sözlü kültürde unutulmaya yüz tutmuş olan halk kültürü ürünleri yazıya geçirilerek Türk halkbilimi sahasına eşsiz bir hazine kazandırılmıştır.

Kaynaklar

Artun, Erman (2009). Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı, Kitabevi Yay. İstanbul.

Artun, Erman (2012). "Günümüzde Yaşayan Âşıklık Geleneği Üzerine Düşünceler", Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildirileri, Adana. (S.452-457)

Ercan, Abdullah (1998). 14. Yüzyıldan Günümüze Çorumlu Şairler, Çorum Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul.

Yiğit, İrfan. (2009). Çorumlu Dergisi (1938-1946). Cilt. I-II-III, Çorum: Çorum Belediyesi.

Oğuz, Öcal-Gürçayır, Selcan (2007). 2006 Yılında Çorum'da Yaşayan Âşık Sanatı, Çorum Belediyesi Yayınları, Çorum.

Yunus Emre'nin Türkiye'de tanınmasını sağlayan ve hakkında en detaylı ilk çalışmayı yapan M. Fuat Köprülü'dür. M. Fuat Köprülü eserini Osmanlı Türkçesi ile 1918'de yayımlamış olduğu için Cumhuriyetin ilk döneminde 1928 Dil Devriminden sonra ikinci baskısının 1966'da yapılmasına kadar gün yüzü görememiştir.

Fevziye Abdullah Tansel'in 9 Temmuz 1966'da yeni harflerle yapılan ilk baskısında yazmış olduğu "Önsöz" yazısında "Müellifimiz, İlk Mutasavvıfları yazdığı sırada yirmi sekiz yaşındaydı. İstanbul'da Akbıyık'taki evinin üst katına bir koridorla bağlanan ve bahçeden de bir merdivenle çıkılan bugünkü zengin kütüphanesini henüz tesis etmiş değildi. O zamanki kütüphanesi, bu evin ikinci katında, merdivenden çıkılınca karşıya gelen büyük odada idi. İlk Mutasavvıfları işte bu odada, bir buçuk senede yazdığını, bir seneden fazla da tashihleriyle uğraştığını" belirtir. (Köprülü, 1984: XXVI vd.)

"Halkın muhayyilesi üzerinde kuvvetli izler bırakan her şahsiyet, hatta daha hayattayken, menkıbesinin teşekkül ettiğini görür. O menkıbeler uzun asırlar boyunca bir nesilden öteki nesle geçerken daima büyür, büyür ve nihayet o şahsiyetin hakiki simasını tayin edebilmek güçleşir. Bilhassa Doğu'da, mutasavvıfların "halk muhayyilesi" üzerindeki tesirlerinin şiddetinden dolayı, her geçen asır onlara yeni menkıbeler icat etmiş ve tarihî simalarını her gün daha çok unutturmuştur. Eski Doğu tarihçileri, ekseriyetle tarih ile menkıbeyi birbirinden ayıramadıkları için, halk muhayyilesinde teşekkül eden hayalî şekilleri aynen kitaplarına geçirmekten başka bir şey yapmadılar. İşte, bu yüzden, bugün Hoca Ahmed Yesevî'nin tarihî simasını araştırırken, önce ananenin bize naklettiği menkıbeyi tasvir etmek gerekir. Sosyal vicdanın oluşturduğu bu şahsiyet, asıl tarihî şahsiyete uygun olmasa bile, büyük sosyal bir kıymete malik olup araştırılmaya değer." (Köprülü, 1984: XXVII vd.)

"1919 yılında yayımlanan Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar'da Köprülü'nün Orta Asya'da yetişen Ahmed Yesevî ile Anadolu'da yaşayan Yunus Emre arasında tarihi ve edebi bir bağ kurduğu görülmektedir." (Fildiş, 2017:23)

Köprülüzade Mehmet Fuat adıyla 1918'de Fuat Köprülü'nün "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar"

kitabından sonra Türkiye'de Yunus Emre Divanı ile ilgili yayınlara 1933'e kadar rastlanmaz. Ancak Sahaf Raif Yelkenci'nin 1924 yılında yeniden bastığı Divan-ı Yunus Emre'yle ve daha önceki derme çatma baskılarla yetinmek zorundaydılar. (Ayvazoğlu, 2012:388)

Cumhuriyet döneminde Yunus Emre ile ilgili ilk detaylı araştırma Burhan Toprak'ın 1933'te Yunus Emre Divanı'dır.

Burhan Ümit Toprak 1933-34 yılları arasında 3 cilt olarak Yunus Emre Divanını yayımlamış ve böylece Latin harfli Türkiye Türkçesiyle yayımlanan ilk Yunus Emre Divanı olma özelliğine sahip olmuştur. (Toprak, 2017: 11)

Türkiye Cumhuriyetinin oluşturmaya çalıştığı yeni insan ve yeni geniş görüşlülük çerçevesinde Osmanlı saray edebiyatı hoş görülmemiş bunun yanı sıra tasavvuf edebiyatına daha sıcak bakılmıştır. Divan edebiyatının Türkçe'nin gelişimine katkı sağlamadığı düşüncesinden hareketle ve milletin bu çalışmaları anlamaktan uzak oluşunun vermiş olduğu düşünceyle Cumhuriyetin ilk dönem ilmi, edebi, tarihi ve siyasi kadroları daha çok halk edebiyatı, Türkçe ve Türk milli kültürel değerleri üzerine yoğunlaşmış görülmektedirler.

Cumhuriyet ideolojisi ve kurucu kadronun şekillendirdiği yeni ülküler çerçevesinde Türk'e dönüş, milli kültüre dönüş hareketi içerisinde Yunus Emre gibi halk ozanlarının, Türk tasavvuf önderlerinin, Türkçe 'ye, Türk kültürüne olan katkılarından dolayı ön plana çıkmış ve bu alanda çalışma yapanlar desteklenmiştir. Bunlardan birisi de Burhan Ümit Topraktır.

Nüfus kayıtlarına göre 1906'da Manisa-Demirci'de doğan Burhan Toprak'ın doğum tarihi ile ilgili bazı kayıtlarda 4 Ekim 1902 tarihi belirtilmektedir. (Apak, 2009:6) İzmir'deki Fransız ve Amerikan okullarında okudu. İzmir Erkek Lisesini bitirdikten sonra öğrenim için Fransa'ya gitti. Cumhuriyetin ilk yıllarında Avrupa'ya gönderilen seçkin öğrenciler arasındaydı.

Soyadı kanununa kadar Burhan Ümit ismini kullandı. Daha sonra ise Burhan Ümit Toprak ismiyle edebiyat ve sanat dünyasında isminden fazlasıyla söz ettirdi.

İlk evliliğini Fevzi Çakmak'ın kızı Ayşe

Muazzez Hanımla yaptı. Ayşe Muazzez Hanım 17.04.1939'da kendi ifadesiyle "Dar kapıdan girince" (Toprak, 2017: 215) ikinci evliliğini 12.09 1946'da Hayriye Hanımla gerçekleştirdi. (Toprak, 2017: 215)

Burhan Toprak Cumhuriyetin yeni nesil aydınlarının çoğunun yaşadığı kültür çatışması ikilemini sonuna kadar yaşayacaktır. "Türkiye'nin içinde bulunduğu ve Tanzimat döneminden miras alınan Doğu-Batı sorunsalı; kültür/medeniyet değiştirme ve bunun sonucunda ortaya çıkan zihinsel buhrana çözüm arayışları" (Toprak, 2017: 218) içindeyken imdadına Yunus Emre yetişti.

Burhan Toprak'ı Yunus Emre Divanına götüren en önemli gerekçenin "Elimizde bir Yunus Emre Divanı var. Türk kelam(söz) sanatının temel eseri budur." (Toprak, 2017: 220) düşüncesi olduğunu söylemek mümkündür. Burhan Toprak için Yunus Emre modern Türkiye'nin inşasında milli dil konusunda İtalya'nın Dante'sinden farklı değildir. (Toprak, 2017: 221)

Burhan Toprak ile Yunus Emre Divanı arasındaki bağ Onun adeta kendi zihinsel buhranını tedavi edici, şifa verici bir ilaç gibidir. "İstanbul'a yazdım. On beş gün sonra Divan geldi. O günden itibaren bir dua kitabı gibi Yunus Emre Divanını yanımdan ayırmadım." (Toprak, 2017: 224)

"Yunus Emre Divanı'nın aynasında adeta kendini seyreden Burhan Ümit'in bu cümlelerinde Müslüman bir sufiden çok, bunalımlı bir entelektüel portresi çizilmişti. "Gece yarısı birçok kitapları açıp kapattıktan sonra, şevkim yese inkılab ederken daima onun sesini duydum. O, bu kitabı sanki yalnız benim için böyle buhran saatleri için yazmıştı. Ben o Divanda yalnız kendi şevkimin in'ikasını görüyordum. O, benden bana gelen bir ses gibiydi, bu yüzden onu çok sevdim." (Ayvazoğlu, 2012:389) cümleleri Burhan Toprak'ın önceleri Yunus Emre ile olan ilgisini ortaya çıkarmaktadır. Ancak Yunus Emre Divanı ile ilgisi zaman içinde eser neşretmeye dönüşen Toprak 1932, 33 yılları arasında Yeni Türk Mecmuasında Yunus Emre Divanı üzerine makaleler neşreder. (Ayvazoğlu, 2012: 388)

Burhan Ümit Toprak Fuat Köprülüden sonra Yunus Emre Divanı ve Yunus Emre'nin adeta sisler içinde kalmış menkıbevi hayatını anlamaya, ortaya çıkarmaya çalışan ilk yazardır.

1933-34'te 3 cilt, 1943'te 2 cilt yayımlanan Yunus Emre Divanı elimizde bulunan şekliyle 1950'de tek cilt olarak yayımlanmıştır. Cilt sayılarının azalmasında Burhan Toprak'ın bilinçli tercihinin olduğunu söylememiz gerekir. Yunus Emre'nin gerçek şiirleri olduğunu düşündüğü şekliyle 1950 basımı eserin son şeklidir.(Toprak, 2017: 15)

Burhan Toprak'ın 1933 baskısında Yunus Emre Divanına aldığı birçok şiirin aslında Ona ait olmadığı anlaması üzerine divandan çıkardığını anlamaktayız. "Birinci baskıda bin iki yüzden üç yüz elliye indirdiğim gazelleri yirmi yıl sonra, yarıdan daha aza indirmeye mecbur oldum. Şüphe uyandıranı tereddütsüz karaladım." (Toprak, 2017: 15) diyerek Yunus Emre Divanına girmemesi gerektiğine kanaat getirdiği şiirleri almadığını ifade etmektedir.

Burhan Ümit Toprak'ın 1950'de yayımladığı Yunus Emre Divanı 21 Eylül 2017'de Keçiören Belediyesi tarafından Mustafa Atiker'n titiz hazırlığı ve ek bilgileriyle desteklediği haliyle yeniden yayımlandı.

Burhan Ümit Toprak 1953'te yayımladığı Yunus Emre Divanındaki "Başlangıç" yazısında Divan edebiyatına eleştiriler getirmiş ve Cumhuriyetin ilk yıllarında resmi söylemle paralel ifadeler kullanmıştır. Ancak Yunus Emre için aynı şeyleri söylemez: "Yunus bana hiç kimsenin veremeyeceğini vermişti. (...) Bana doğduğumdan bu yana hiç kimsenin seslenmediği gibi samimi ve içten seslendi. Gece yarısı birçok kitapları açıp kapattıktan sonra coşkuluğum ümitsizliğe dönerken her vakit onun sesini duydum. (...) O bu kitabı yalnız benim için ve böyle kriz saatleri için yazmıştı." (Toprak, 2017:18-19) Diyerek Yunus'la arasında kurulan kopmaz bağı vurgulamaktadır.

"Cennet Cennet dedikleri birkaç köşkle birkaç huri İsteyene ver sen anı, bana seni gerek seni" diye seslenen Yunus Emre Burhan Toprak'ın gözünde Türk ortaçağının en büyük yıldızıdır. (Toprak, 2017: 20)

Yunus Emre'nin Mezarı Meselesi

Burhan Toprak 1933 yılında yazmış olduğu Yunus Divanında Fuat Köprünün Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar eserinden yola çıkarak Yunus Emre'nin nereli olduğunu, mezarının nerelerde olabileceği konusunda da fikirlerini ortaya koymuştur.

Fuat Köprülünün Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar kitabından alıntı yapan Burhan Toprak “Köprülüzade Mehmet Fuat Bey: “Yunus Emre, Sivrihisar civarında yahut Bolu ilçelerinden Sakarya suyu civarındaki köylerden birisinde yetişmiş bir Türkmen köylüsü idi.”(Köprülü, 1984:265)

“Yunus’un nereli olduğu hakkında kesin bir hüküm vermek kabil olmamakla beraber, onu Bolu ilçelerinden bir yerde doğmuş saymak pek yanlış sayılmaz” (Köprülü’den naklen, Toprak, 2017: 21)

Burhan Toprak Köprülünün Yunus Emre’nin doğumuna dair vermiş olduğu ve ilim dünyasının ortak görüşü haline gelmiş yılların doğru olmadığı görüşündedir.

“Tarih yedi yüz yedi idi,

Yunus canı bu yolda kodu idi.”

Beytine dayanarak, onun yedinci yüzyılın son, sekizinci yüzyılın ilk senelerinde yaşamış olmasına (Köprülünün) hükmetmesini doğru bulmuyorum. Eğer bu şiir Yunus’un ise Yunus şüphesiz bu şiirinde sade gerçek –dine dönüş-uyanma tarihini söylemiştir.(...) Zira Yunus Emre’nin divanının dikkatle okuyan ve idealinin gelişmesini biraz titizlikle takip eden, Yunus’un tarikata, çocukken değil, belki bir hayli yaşadıktan sonra girdiğini kolayca anlar. Divanımdaki sıralama bu düşüncemizi ispat etmektedir.” (Toprak, 2017: 21-22) diyerek Köprülü’den ve Köprülü’yü takip eden; Köprülünün eserini adeta tekrarlayan onlarca çalışmadan farklı bir tez ortaya koymaktadır.

Burhan Toprak’ın Köprülünün Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar eserinde zikretmiş olduğu Yunus Emre’nin mezarı konusuna itirazı vardır. Aynı itirazlardan birisi de Fuat Köprülünün Yunus’un ümmi olduğuna dair görüşünerdir.

Ancak Burhan Toprak’ın itiraz ettiği gibi Köprülü Yunus’un ümmi olduğunu söylemiyor yalnız medrese görmüş, düzenli eğitim almış olmayacağını ifade ediyordu.

“Burhan Ümit, Köprülüzade’ye önce Yunus’un kabrinin yeri konusunda itiraz ediyor, arşivde bulunan bir vesikaya dayanarak Darendeyi, yani Karamanı adres gösteriyordu. İkinci itirazı, Yunus’un ilk Mutasavvıflar’da ümmi bir şair olarak gösterilmiş olmasınaydı. Aslında Köprülüzade böyle bir iddiada bulunmamıştı; Yunus’un Mevlana’yı okuyup anlayacak kadar Farsça bildiğini bile söylüyor, fakat onu medrese görmüş bir âlim saymayı ifrat kabul ediyor-

du. Burhan Ümit ise, şiirlerinden örnekler vererek Yunus’un köklü bir medrese eğitiminden geçmiş, çok iyi Arapça da bilen bir entelektüel olduğu, fakat halkı irşad etmek gibi bir iddiasının bulunmadığı düşüncesindeydi. Koca şair kendi evinde yangın varken başka yangını söndürmeye niçin gitsindi? O başkalarını irşad etmekle değil, kendi kafasındaki kaostan kurtulmak için çabalıyordu. Yunus’ta sanat kaygısı bulunmadığı iddiasına gelince; aksini ispat edecek yüzlerce mısra gösterebilirdi.”(Ayvazoğlu, 2012: 389)

Ayrıca “Burhan Toprak’ın Köprülüzade’ye birçok itirazı vardı. Özellikle ihtiyatla da olsa, Yunus’u ümmî bir şair olarak görmesine ve göstermesine içermişti; şairinin çok okumuş bir adam olduğunu ve Arapça bildiğini ispat etmeye çalışıyordu. Onun halkı irşad etmeye çalıştığı iddiası da Burhan Toprak’a göre doğru değildi; koca şair kendi evinde yangın varken başka yangını söndürmeye niçin gitsindi? O başkalarını irşad etmekle değil, kendi kafasındaki kaostan kurtulmak için çabalıyordu. Yunus’ta sanat kaygısı bulunmadığı iddiasına gelince; aksini ispat edecek yüzlerce mısra gösterebilirdi.” (Ayvazoğlu, 2010:36) İfadeleriyle Burhan Toprak’ın Fuat Köprülünün bazı değerlendirmelerine katılmadığını ortaya koymaktadır.

Burhan Toprak’ın eserine ilk ciddi itirazın Abdülbaki Gölpınarlı’dan geldiğini görmekteyiz. Özellikle Burhan Toprak’ın Divan Edebiyatına olan itirazına karşı Gölpınarlı Divan şairlerini ve şiirlerini küçümsemenin saçmalığı üzerinde duracaktır.

“Abdülbaki Bey, Yunus’u yüceltmek için Divan şairlerini küçültmeyi saçma buluyordu. Burhan Ümit’in bu şairlerden ve Yunus’tan naklettiği şiirleri yanlış yorumladığını, hatta Fuzuli’yi gerektiği ölçüde tetkik etmediğini, etmiş olsa bile anlamadığım söyleyen Abdülbaki Bey’e göre, Yunus’la Fuzuli, tarzları farklı olsa da, aynı dünyanın, Türk dünyasının iki büyük kutbu, iki büyük şairiydi; ikisi de kendilerinden sonra gelenleri derin bir biçimde etkilemişlerdi. Nedim de öyle... Bu büyük şair edebiyatımıza yepyeni bir ruh getirmişti; onun Divanını okurken diğer Divan şairlerinde bulamadıklarımızı buluyorduk. Hayallerinin inceliği, mazmunlarının yeniliği ve eşsiz zekâsıyla insanı hayran bırakan Nedim’in şiirleri, bir zamanlar, Burhan Toprak’ın iddia ettiğinin aksine, sadece “rakı sofralarında, eğlence âlemlerinde değil,

en nezih meclislerde bile” okunuyordu.” (Ayvazoğlu, 2012: 390)

Burhan Toprak Yunus Emre Divanında Yunus’a ait olduğunu düşündüğü şiirleri 1950 baskısında olduğu gibi elimizde bulunan 2017 baskısında tasnif edilerek yayımlamıştır.

Buna göre ilk gençlik dönemi, orta yaş dönemi ve olgunluk döneminde yazmış olduğunu düşündüğü Yunus Emre’nin şiirlerini Toprak kendine göre düzenlemiştir. Bu durum Yunus Emre Divanı üzerine yapılan ilk farklı çalışma özelliğini taşır.

Şairin yirmi üç yaşındaki şiiriyle altmış beş yaşındaki şiirin yan yana koymayı uygun bulmadığını anlatan (Toprak, 2017:35) Toprak Yunus’un şiirlerini tasnif etmiştir.

Cumhuriyet döneminde Yunus Emre’nin kamuoyunun dikkatini çekmesini sağlayan ilkler arasında yer alan Burhan Ümit Toprak’ın Yunus Emre’nin mezarı konusunda da Fuat Köprülü’den farklı düşündüğünü görmekteyiz. Öyle ki Divan-daki “Başlangıç” yazısını şöyle noktalamayı ihmal etmemiştir.

“Salihli kazası civarında “Emre” adlı, yetmiş evlik bir köyde, taştan bir türbenin içinde, Tapduk Emre ve çocukları ile torunları yatmaktadır. Türbenin eşliğinde de, bir başka mezar vardır. Bu, Yunus’un birçok mezarından biridir. Yunus Emre kapı eşliğine kendisinin gömülmesini vasiyet etmiş... Şeyhini ziyaret edecekler, kendi mezarına basarak geçsinler diye.” (Toprak, 2017:50)

Burhan Toprak’un Yunus Emre’nin mezarı meselesinde Fuat Köprülü’den farklı düşündüğü anlaşılmaktadır. Fuat Köprülü’nün Yunus’a ait olduğuna inanılan mezarları sıraladıktan sonra Toprak Köprülü’nün Yunus’un mezarının Larend’de (Karaman) olduğu görüşüne çok ihtiyatlı yaklaşır. Meseleyi meraklılarına bırakır. (Toprak, 2017:49-50)

Burhan Toprak’ın Yunus’un mezarı meselesinde ortaya koyduğu görüşü dönemin önemli tarihçilerinden M. Çağatay Uluçay’da destekleyecek ve “Yunus’un Mezarı” adıyla risale yazacaktır. (Uluçay, 1943:1-21)

Burhan Toprak’ın ele aldığı ve en doğru yazma eser olarak Fatih Camii Kütüphanesindeki yazmada da bulunan bazı gazellerin Yunus Divanını bozduğu görüşündedir. (Toprak, 2017:33) Bu nedenle Yunus Divanında Yunus’a ait olmadığını düşündüğü şiirlere zaman içinde yer vermez.

Yunus Emre Divanı, yaşadığı dönem, Türkçe’nin yeniden ihyasını sağlayan Türk Tasavvufunun Anadolu’daki önderlerinden, Hoca Ahmet Yesevi’nin Anadolu’ya gönderdiği eğsiyi tutuşturanlardan olan Yunus Erme hakkında ne söylenirse azdır.

“O daima tek başınadır. Eğer muhakkak bir kalabalığa katılacaksa, bu kalabalık şüphesiz kendisinden sonra gelenler, yaptığı işi devam ettirenlerdir. Baki’dir, Nef’i, Nedim, Fuzuli, Şeyh Galib, Haşim, Yahya Kemal’dir. Hatta muasırı olan adlı sanlı Mevlana ile his ve düşünce yakınlığı dahi bu belirlilikler ötesi yaşamayı, bu yalnız başımlığı bozamaz.” (Tanpınar, 1977: 133-136; nakleden Ayvazoğlu, 2012: 403)

Burhan Toprak’ın Yunus Emre sevgisi ve Yunus Emre Divanı birçok yazar tarafından incelenmiştir. Bunlardan birisi de Hilmi Ziya Ülken’dir.

“Hilmi Ziya Ülken, Yunus Divanı’nın onun hayat kitabı olduğunu söyler. Burhan Ümit, Ülken’e göre, ömrünü Hallacı Mansur’a vakfetmiş bir müsteşrik olan Louis Massignon’u kendine örnek almıştı, ama mizacı onunki gibi kılı kırk yaran bir erudition’a elverişli değildi. Bu yüzden Yunus Emre ve Divanı üzerine yaptığı çalışmada tarihçilik bakımından ciddi problemler vardı. Fakat asıl hedefine ulaşan Burhan Ümit, Yunus’un dehasını keşfederek kendi ölüm felsefesine cevap verecek insanı bulmuştu. Eserinin tarihçilik tarafı ne olursa olsun, Yunus onun sayesinde fikir ve şiir tarihimizdeki büyük yerini almış, gençler Yunus’u onunla tanıyıp sevmişlerdi. Burhan Ümit’in, Toprak soyadını bile ölüm şiirleriyle iliklerine kadar işleyen Yunus’un düşüncesinden çıkardığını, daha sonra diğer Türk mistiklerinin Nefahat ve Semeratül fuad gibi eserlerini de okuyarak mistik bir ahlak kitabı olan “Ballar Balını Buldum’u” yazdığım anlatan Ülken, onun bir mektubundan kısa bir pasaj da naklediyordu: İftihar için söylemiyorum. Yunus Emre’yi bugün birinci şair sayıyorlarsa herhalde bunda acizlerinin büyük rolü olmuştur.” (Ülken, 1968:6; Aktaran: Ayvazoğlu, 2012, 392,393)

Yunus Emre Divanı bir kez daha Burhan Ümit Toprak’la entelektüel çevrelerde yeni bir heyecan yarattı. Yunus Emre üzerine yeni çalışmalarla Burhan Toprak’ın Cumhuriyet sonrası Yunus Emre Divanı, hayatı, yeniden yorumlanmasına dair ortaya koyduğu fikirler yepyeni eserlere, yeni araş-

tırmalar ve Yunus Emre'nin unutulmaması adına projelere imkân sağladı.

Milli meselemiz olarak gördüğümüz Yunus Emre'nin tanıtılması, Anadolu damarının, dilinin, kültürünün Türk'e has tasavvuf anlayışının günümüze kazandırılması adına yapılan çalışmaları alkışlamaktan başka yapacak bir şey gelmez elimizden.

Eserin yeniden yayımlanması konusunda Keçiören Belediyesine, eseri yayına hazırlayan ve Burhan Toprak ile ilgili önemli katkılarda bulunan Mustafa Atiker'in katkıları yabana atılamaz.

Mustafa Atiker Burhan Toprak'ın "Yunus Emre Divanı" kitabını yayına hazırlarken Burhan Toprak hakkında kamuoyunun çok da bilmediği bazı yönlerini de ortaya koyarak eseri zenginleştirmiştir.

Kaynaklar

Apak, Funda(2009), Evreni Kalbinde Bulan Adam, Burhan Toprak ve Sanatının Türk Edebiyatındaki Yeri, Basılmamış Doktora Tezi, Trakya Ün. Sosyal Bil. Enst. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Edirne, s.6; Aktaran: Burhan Toprak, Yunus Emre Divanı, Yayına Haz. Mustafa Atiker, Ankara, 2017,s.213

Ayvazoğlu, Beşir(2012), "Her Dem Yeni Dirlikte" Cumhuriyet Sonrası Yunus Emre Yorumları, Yunus Emre, Editör: Ahmet Yaşar Ocak, Ankara

Ayvazoğlu, Beşir (2010) Meşrutiyet 'Ten Cumhuriyet'e Yunus Emre Yorumları, Doğunun 770. Yıldönümünde Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, Ed. Hacı Bayram Başer, 26-27 Kasım, İstanbul

Köprülü, M. Fuat (1984)Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara, Fevziye Abdullah Tansel "Önsöz" yazısı, s. XXVIvd.)

Fildiş, Berna, (2107) M. Fuad Köprülü'nün Çok Yönlü Entelektüel Kimliği Ve Disiplinlerarası Metodolojisi, Bartın Ün. Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi ISSN: 2149-5866 Cilt:4, Sayı:2, s. 14-26, Kış, s.23, 2 Haziran 2018 İnternet Kaydı.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1977) "Yunus Emre", Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yayınları, İstanbul

Toprak, Burhan, (2017) Yunus Emre Divanı, Yayına Haz. Mustafa Atiker, Keçiören Belediyesi, Ankara, s.213

Uluçay, M. Çağatay(1943) Yunus'un Mezarı, Gediz Basımevi, Manisa

Ülken, Hilmi Ziya, (1968) Bir Yıldönümü: Burhan Toprak ve Birinci Ölüm Yıldönümü, İş ve Düşünce, C. 33, nr. 263

DÜŞÜNCELİ GECE

Çağrı BİLGEAN

Mustafa Kadıköy'ün kirli sokaklarındaki evinden çıktı ve hızlı adımlarla barlara doğru yürümeye başladı. Beş katlı binanın sonuncu katında oturuyordu her seferinde yaşlı komşularına görünmemek için aceleyle inerdi. Komşularının her gördüğünde, yüzlerindeki o memnuniyetsiz ifadeyi fark eder ve kalbine bir türlü üzerinden atamadığı o parçalanmışlık duygusu otururdu. Bir de yöneticinin sürekli ev sahibine şikâyet etmesi yok muydu! Ne yapsa yaranamıyordu.

"Neden bu kadar mutsuzum ki, acaba İstanbul mu beni mutsuz yapan? Şu gürültü, insanların koşturması, bu karmaşa!" Neden bu kadar telaşlı ki insanlar? Böylesi pislik bir yer için bu kadar kira ödüyorum. Evet, sonuçta insan denen organizma çevresinden bağımsız düşünülecek bir şey değil. Ekosistemin parçasıyım sonuçta. Bir de Kadıköy'ün şu pis kokusu yok mu! İnsanı yaşamdan bezdirir. Neyse amma da gevezelik yaptım!

Barlar sokağına ulaşmak için biraz hızlandı. Evinden fazla uzakta değildi zaten. Hafta sonlarında, biraz içmek onu rahatlatıyordu. İç konuşmalarından uzaklaşmasını sağlayan nadir şeylerden biriydi bu. Ortama girdiğinde zihni birden sessizleşiyordu. Kalabalığın içine karışıp insanlarla konuşmak ve hatta bir kızla tanışıp gönül gönüle olabilirse bütün sıkıntıları bir süre kayboluyordu.

Gideceği yere fazla uzak değildi. Evinden yürüyerek on dakika sürüyordu. Sokağa ulaştı. Reks sinemasının oraya gelmişti. Eski bir binaydı ve sanki yapıldığı günden bu güne hiç ilgilenilmemiş bir hali vardı. Gerçi bu sokak tamamıyla eski binalardan oluşurdu. Sinemanın tam önünde meşhur kokoreççi vardı ve oradan inanılmaz bir koku yayılırdı. Sanki bu koku bütün sokağı kaplayacakmış gibi hissedirdi ve ne zaman bu sokağı düşünse aklına ilk gelen şey bu kokuydu.

Su âlemde neler güzeldir diye düşündüm?
Şu kutlu hadis; gözümü, gönlümü,
ufkumu daha da açtı
Kutlu hadisi birlikte okuyalım ve derinliği-
ne tefekkür edelim

“Adalet güzeldir, amirde olursa, daha güzeldir.

Cömertlik güzeldir, zenginde olursa, daha güzeldir

Vera güzeldir, âlimde olursa, daha güzeldir

Sabır güzeldir, fakirde olursa, daha güzeldir

Tevbe güzeldir, gençte olursa, daha güzeldir

Hayâ güzeldir, kadında olursa, daha güzeldir” (Deylemi)

Bu kutlu Hadis, “güzelliği dantel misali...” işlemiş!

Güzelliğin en önemli niteliği,

Yeri, sıfatı, makamı, rengi, çizgisi ne olursa olsun;

“erdemli insan...” olabilmektir.

Hayat, “başlıbaşına bir okuldur!”

Başımızdan geçen olayları, “kıssalar halinde...” hikâye ederiz!

Kendimize ait olan her hikâye,

Bizlere; ‘dersler ve öğütler...’ veriyor!

Dede’m Korkut Hikâyelerini bilirsiniz;

Söze, “Ölümlü-Dirimli Dünya...” diye başlar!

Önümüze, ‘terazi...’ getirir!

Akla, vicdana seslenir; “kendin ol!” diye

Bizim Yunus ne diyorlar;

“İlim, kendin bilmektir!”

Mahallemizin Camisinde en fazla dikkatimi çeken nedir?

Cemaatin genelde, “elli yaşın üzerinde...”

“Yaşlıların veya Emeklilerin Oluşu!”

Gerçekten hüznlendim...

Merhum Ahmet Kabaklı Hoca’mız sürekli olarak,

“Alperen Neslinden...” söz ederler!
O kutlu nesli bizler millet olarak;
“Malazgirt’te, Çanakkale’de, İstiklal Harbinde...”

Tarihi imtihanlarla yaşadık...

Akif’in bütün umudu, “Asım’ın Nesli’ydi...”

Necip Fazıl Kısakürek’te, “Büyük Doğu Nesli...”

Bu bir özlemdir...

Duyarlı olmamız gereken bir özlem!

Hadiste ne buyruluyordu;

“Tevbe güzeldir, gençte olursa, daha güzeldir”

Tahrim Suresi 6.ayette buyruluyor;

“Ey iman edenler! Kendinizi ve aile halkınızı öyle bir ateşten koruyun ki,

Onun tutuşturucusu insanlarla taşlardır.”

Arif Nihat Asya’nın “Fetih Marşı” gençliğe seslenir;

“Yürü, hâlâ ne diye oyunda oynastasın?

Elde sensin, dilde sen, gönüldesin baştasın...

Şu kırık abideyi yükseltecek taştasın;

Bilmem, neden gündelik işlerle telaştasın

Sen ki burçlara bayrak olacak kumaştasın;

Yürü, hâlâ ne diye kendinle savaştasın?

Fatih’in İstanbul’u fethettiği yaştasın!”

7’sinden 70’ine, “merhamet dersi...”

7’sinden 70’ine, “şefkatle güne uyanmak...”

7’sinden 70’inde, “güvenilir olmayı...”

7’sinden 70’ine, “kardeşlik hukukunu...”

7’sinden 70’ine, “topyekûn kalkınmayı...”

Sosyal medyayı da kullanarak, “öğreteceğiz!”

Afrin’le, milletçe kutlu bir dersteyiz...

Ecdat ne diyorlar?

“Sevgi paylaşıldıkça daha da çoğalır!”

“Acılar paylaşıldıkça daha da azalır!”

Her zaman ve her zorlu yürüyüşümüzde;

“ortak aklı...” ve “paylaşma kültürünü...”

Milli bir prensip haline getireceğiz!

Zekât ve Sadaka gerçekte,

“Sosyal ve İktisadi paylaşımın adı...” değil mi-

dir?

Böylelikle, “sosyal yaralara merhem!” olunuyor
Toplumun her iki yakası, “bir araya getiriliyor!”
Velhasıl, “hayatı güzelleştirmek...” elimizde!

OSMANLI TOKATI

Osmanlı tokatı nedir, söyleyeyim mi?

“Sabrın son hamlesidir!”

O hamle nerede başlar?

“Sözün bittiği yerde başlar!”

Afrin’de olduğu gibi,

Sabır Taşı’nın çatladığı yerlerde;

O hamle de şahit olursunuz!

Şehadet, “hakkın tecelli ettiği yerdire!”

“Şehadetler ki, dinin temeli” diyoruz.

O tokat, “mazlumun ayağa kaldırmak içindir!”

O tokat, “zalime de haddini bildirmek içindir!”

Anlaşıldı mı?

Şu Avrupa’nın söyledikleri;

“150 yılı aşan terennüm!”

Süreklili, “asilerden ve alçaklardan yana...” oldu-
lar!

Bir nev’i kendilerini, “zulme memur...” seçti-
ler!

Şimdi, utanmadan ve sıkılmadan ne diyorlar?

“Vize serbestliği için Afrin’den çekilin!”

Kıbrıs için ne demişlerdi?

“AB’ye girmek için Kıbrıs’tan sınırsız taviz!”

O günler artık geride kaldı, efendim!

SADAKAT KAVRAMI

Günümüzde de en fazla ihtiyacını duyduğumuz
kavram,

“Sadakat Kavramı...”

Bu kavramla birlikte ilk hafızalara,

Ziya Paşa’nın o meşhur şiiri gelir;

“İnsana sadakat yaraşır, görse de ikrah

Yardımcısıdır doğruların Hazreti Allah!”

Bir dörtlüğümüzde şöyle sesleniyoruz;

“Yiğit mayasıyla çalınadursun

Sadakat hamurunda, yoğrula gel

Sabır, çilesiyle bilenedursun

Alperen edasıyla, doğrula gel”

Sadakat sözlükte, “sağlam, güçlü, içten bağlı-
lık...”

“Dostluk, doğruluk, vefalılık...”

Sadi Şiraz ‘sadakatle...’ ilgili ne diyorlar;

“Ashâb-ı Kehf’in köpeği Kıtırmir, sadıklarla be-
raber olup,

Onlara sadakat gösterdiği için büyük bir şeref
kazandı.

Nâmı Kur’an-ı Kerim’e geçti. Nuh ve Lûi (as)’ın
hanımları ise,

Fasıklarla beraber oldukları için cehenneme dü-
çar oldular.”

Bir sözü çok severim, “kişi arkadaşının yolu
üzerinedir”

O yol, “haldir, erkândır, huydur, edadır, sada-
kattir!”

Allah Resulü’nun(asv) en yakınında kim vardır;

“sıddık...” ünvanına sahip Hz. Ebubekir (ra)

Miraç konusunda müşriklere verdiği cevap
meşhurdur;

“O söylemişse; doğrudur!”

İçte sizlere, ‘sadakatin...’ en muallâ örneği...

Bizler, “Kalu Bela’da söz verdik!”

A’raf Suresi 172. Ayeti dikkatle okuyalım;

“Hani Rabbin, Âdemoğullarının bellerinden
zürriyetlerini çıkarıp da,

Onları kendilerine karşı şahit tutmuştu (ve bu-
yurmuştu ki);

“(Ben) sizin Rabbiniz miyim?”

(Bütün ruhlar) ‘Kalu Bela’ (dediler ki);

“(Evet! Sen bizim Rabbimizsin!) Şahit olduk”
Ta ki kıyamet günü;

“ Doğrusu biz bundan habersiz kimselerdik!”
demeyesiniz”

Sadakat, bizim fitratımızda, mayamızda, hamu-
rumuzda var!

İnsan olarak, “verdiğimiz sözün arkasında...”
olmalıyız!

Ahzab Suresi 23. Ayette, ‘sadakat gösterenler...’
övülüyor;

“Mü'minler içinde Allah'a verdikleri sözde sadakat gösteren nice erler vardır.

İşte onların adağını ödedi, kimi de (bunu) bekliyor.

Onlar hiçbir suretle (ahidlerini) değiştirmediler.”

Carl Hity, “İyi bir karakteri oluşturan sadakat ve merhamettir.”

Sadakat ve merhamet birlikte, 'hayat tekerleğinde...' yerlerini alıyor.

Sadakatle, 'sabri ve sükûtu da...' birlikte düşünebilirsiniz.

Sadakat gösteren insanlar, 'iç huzuruna' veya 'gönül rahatlığına' sahiptir.

Seneca'nın farklı pencereden bir bakışı, görüşü vardır;

“Para ile alınan sadakat daha fazla para ile de satılır!”

Bizim anlayışımız, “gönül bağı...” der!

Sadakati, Sabrı, Kanaati, Tevazuu... O bağla güçlendirir.

Cervantes ne diyorlar?

“Sadakatsizlik, nankörlerin işidir.

Nankörlük ise Allah'ın sevmediği huylardandır.”

Hayata, “nefsiyle, hevesiyle, göbek bağıyla...” bakanlar;

Daha ziyade, 'merhametsiz...' olurlar.

Daha ziyade, 'günübürlük...' bir yaşayışa/ anlayışa sahip olurlar

Daha ziyade, 'nankör...' olurlar.

Şunu iyi bileceğiz, bu bir “hayat reçetesidir!”

“İnsan ruhunun selameti için en koruyucu ilaç,

Bir dostun, gördüğü kusuru sadakatle ihtar etmesidir!”

Sıklıkla ne diyoruz; “Dost acı söyler!”

Öyle ki, dostun söznüde; 'samimiyet ve sadakat...' vardır.

O sadakat, gerçekte; 'koruyucu bir zırh...' gibidir.

Hz. Ali'nin insanı terbiye edici bir sözü,

“Emanetin en faziletlisi, ahde vefa etmektir.”

Dostlukları ve de aileyi yaşatan, 'ahde vefadır!'

Ah, gençliğimiz; 'kayıp yıllarımız' derim, adına...

“Gençler sadık olmak ister, yapamazlar.

Yaşlılar, sadık olmamak ister, yapamazlar.”

İnsanı doğrulara taşıyan yollar ve onu besleyen düsturlar;

“İyilik, Güven, Sadakat ve Huzur...”

İşte, “insanı kâmil...” bu düsturlara sahiptir!

Velilerden veciz bir söz, “ölmeden önce ölünüz!”

O söze bağlı olarak ne diyebiliriz;

“Ölüm gibidir sadakat,

Bir kere çizgiyi geçtin mi, geri dönüş yoktur.”

Sadakat en tesirli tarifıyla, 'teslimiyettir!'

İstiklal Marşımızın o ruhani mısrasında;

“Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklal”

Sadakat, en ulu davalara; “Hakk'a teslimiyet!”

Cenap Şehabettin ne söylüyor;

“En vefakâr dostumuz gölgemizdir,

O da yoldaşlık etmek için güneşli havayı bekler.”

Gölgeleri hiç düşündünüz mü?

Nahl Suresi 48.ayetle bir daha hakikate uyanıyoruz;

“Allah'ın yarattığı şeylerin, gölgeleri sağa sola vurarak,

Allah'a boyun eğerek secde etmekte olduklarını görmüyorlar mı?”

Sadakat, “peygamberlerin yoludur!”

“Kur'an'da İsmail'i de an; çünkü o, vaadine sadık bir kuldu

Ve gönderilmiş bir peygamberdi” (Meryem, 54)

“(Bunu Allah), sadıklara sadakatlerinden sor-mak için yaptı.

Kâfirler için de acı verecek bir azab hazırladı.” (Ahzab, 8)

Sadakat, 'ahdin sermayesi...'

Sadakat, 'sabrın çilesi...'

Sadakat, 'hakka itaat ve güzel bir teslimiyet...'

Sadakat, 'kararlılık elbisesi...'

Sadakat, 'huzurun, güvenin, sulhun...' sigortasıdır.